בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
•
מיסודה של עמותת
"משולי ערימת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 253

עלון שבועי

מראי מקומות לעיון בדף היומי

הוקצח ע"י כנם הנה"ב
הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לזכרון

לע"נ הר"ר צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בס"ד, יב' אב התשס"ח.

מסכת גיטין דף לג – דף לט

דף לג ע"א

א) גמ', דלא שנא כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים, ולא שנא כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים. והריטב"א (רבינו קרשקש) **והמאירי** גרסי, לא שנא כתיב בלשון דיינים וחתמי דיינים, דהיינו שהם כותבים, אנו הדיינים וכו' וחתמי בתור דיינים. ולא שנא כתיב בלשון עדים וחתמי עדים. דהיינו שכתבו שהם עדים, שראו איך מסר לפלוני וכו' לדיינים, וחותמין בתור עדים.

ב) תוס' ד"ה לא שנא, בסוה"ד, ובקונטרס פירש בענין אחר. ביאר **המהר"ם שי"ף,** דלא ניחא לתוס' בפירוש רש"י, **א.** משום דהוי קצת כמזויף מתוכו, דכתוב בלשון דיינים וחתומים שם עדים. **ב.** דלפירוש רש"י הוי ליה למימר לא שנא כתוב בלשון עדים וחתמו בלשון דיינים, וכו'. דמשמע דקאי אאותם אנשים, וכמו שפירש. הלכך פירשו דקאי אאנשים אחרים.

ג) בא"ד, שם. **הרמב"ם** (בפירוש המשניות **שביעית** פ"י מ"ד) כתב, מוסר אני לכם. אני מעיד אתכם על כך וכך. ואמרו, והדיינים חותמין מלמטה או העדים. ללמדך, שהוא מותר בדבר זה להיות הדיין עד והעד דיין. וכן עיקר אצלינו, שבדרבנן עד נעשה דיין, וכבר התבאר שהפרוזבול הוא מדרבנן. **והתוס' יו"ט** הביא עלה, מה שפירש **רש"י** כגון דוכרן סהדותא דהוה באנפנא כו', וחתמו למטה אני פלוני דיין. והוסיף דאשמועינן דאף דטעמא דפרוזבול הוא משום דכל שביד בית דין כגבוי דמי. והני להעיד בקש לפניהם, [דהיינו, שהם יעידו בפני בית דין מה שאמר, והדיינים יכתבו הפרוזבול שהוא תוקף היות החוב ביד בית דין]. אפילו הכי כי חתמי דיינים, נעשו דיינים דעד נעשה דיין בדרבנן. אמנם **המשנה ראשונה** העיר, **דרש"י** סבר **לקמן** (לו:) דפרוזבול מועיל אף בדאורייתא. [ונראה דלא קשיא, והא דמהני כהאי גוונא, הוא דוקא בזמן הזה דפרוזבול מדרבנן.].

ד) תוס' ד"ה ובי תרי, בסוה"ד, ויש לומר מפני תקנת עגונות. **והתוס' הרא"ש** הוסיף, דריש לקיש נמי סבירה ליה תקנת ממזרים, דהא לפני התקנה נמי אם בטלו בפני שנים לא הוי ביטולו ביטול, ועל כרחך מפני תקנת ממזרים הוא. [ולכאורה העולה מדבריהם, דתרווייהו חיישי לשתי החששות. אלא דפליגי, דלר' יוחנן חיישינן טפי לעגינות, ולאחר מיכן חייש רבן גמליאל נמי לממזרות. ולריש לקיש להיפך.] **והריטב"א** (רבינו קרשקש) תירץ, דחיישינן דילמא אתי לאחלופי ולומר דבתרי נמי מהני, הואיל ובעלמא שנים כשלשה. **והפני יהושע** כתב (במתניתין ארש"י ד"ה בראשונה), דלרש"י בג' איכא נמי חשש ממזרות דזימנין תינשא קודם שיגיע הקול לאזנה. והא דאמרו דבג' ליכא חשש ממזרות, היינו דתחילת התקנה לא שייכא בכהאי גוונא.

ה) תוס' ד"ה ושמעה וידעה, אף על גב דבדין וכו'. **והריטב"א** (רבינו קרשקש) **בשם רבינו יצחק** פירש, דעגונות היינו צנועות, דאפילו לבתר דמטא גיטא לידייהו ולא שמעי דבטיל גיטא, לא מינסבא, דחיישי שמא בטלו ולא נשמע הקול. ואף על גב דבעי לבטלו בפני ג', יחמירו על עצמן ויחושו פן נתבטל ולא יצא הקול. וכן כתב **הפני יהושע** בשם **הירושלמי,** וכתב, דאף על גב דג' אית להו קלא, היינו ברוב הפעמים. והוא טעם מספיק דלא ליחוש לתקנת ממזרות, ומשום דלא חיישינן למיעוטא. אבל תקנת עגונות איכא, דאשה דייקא ומנסבא. אמנם **הרשב"א** פירש **הירושלמי,** דזימנין דשמעה דביטל, וסברה דביטל קודם שיבוא הגט לידה, ויתבה ומיעגנה, והוא ביטל לאחר שהגיע לידה, ומיעגנה שלא כדין.

ו) גמ', אינו יכול לבטלו ולא להוסיף על תנאו, וכו'. הקשה **הקובץ שיעורים** (אות יט), דמשמע, דמדינא דאורייתא יכול להוסיף על תנאו שלא בפני האשה, וקשה, דהא כתב **הרשב"א בקידושין** (כד) **בשם הראב"ד,** דתנאי שלא בפני הקונה לא מהני. ותירץ, דהא דבעינן שיתנה בפני הקונה היינו היכא דבעינן דעתו, אבל אשה שמתגרשת בעל כרחה, יכול להתנות אף שלא בפניה.

ז) גמ' ומי איכא מידי וכו'. הקשה **הפני יהושע,** הא לפי מה שכתבו **התוס' לעיל** (לב:) **בד"ה ור' נחמן,** שייכא הקושיא נמי אליבא דרבי וקודם התקנה. למאי דמודה דלא הוי ביטול אף בדיעבד משום חשש ממזרות, אף דמדאורייתא הוי גיטא. ותירץ, כיון דלא שמעינן להא מילתא בהדיא, אלא מדיוקא ושקלי וטריא. ניחא לגמ' להקשות בפשיטות אליבא דרבן שמעון בן גמליאל. ועוד תירץ, דאפשר דהא דמודה רבי, היינו דלא הוי ביטול להקל, להתירה לכהונה או ליבם. אבל להתירה לעלמא, אפשר דחיישינן לחומרא דהוי ביטול. וכמו שנסתפקו התוס' בזה **לעיל** (לב.) **ד"ה מהו דתימא.**

ח) גמ', כל דמקדש וכו'. הקשה **בחידושי הגרע"א** (**כתובות** ג.), דאם כן כל קידושין הוי בדרך על מנת שירצו רבנן, ואם כן, למאן דאמר אין ברירה איך חלו הקידושין, הא בעל מנת שירצה אבא למאן דאמר אין ברירה, אף אם רצה האב אינה מקודשת כדאיתא **לעיל** (כה:). ותירץ, דהכא תקנת חכמים לא ישתנה, ואחר שתקנו לא ירצו בשום פעם לבטלו, ולא דמי לעל מנת שירצה אבא.

ט) תוס' ד"ה אפקעינהו, בתוה"ד, הקשה ה"ר שמואל וכו' יכולין ממזרים ליטהר. **והרשב"א** כתב, שמתוך קושיא זו תירץ **ר' שמואל,** דכוונת הגמרא, דאם היה מבטלו היו מפקיעים חכמים את הקידושין, ומשום הכי אנן סהדי דאינו מבטלו בלבו כדי שלא תהא בעילתו בעילת זנות. דאי לא תימא הכי תהא מותרת לקרוביו ולכהן, אלא על כרחך כוונת הגמרא שאם יעמוד בביטולו יפקיעו חכמים לקידושין מיניה והלכך גמר ומגרש. והקשה עליו **ר"ת,** תינח נשואה [דשייך טעמא דחייש לביאת זנות], ארוסה מאי איכא למימר. ועל כן פירש הוא, דכהאי גוונא לא הווי התראת ספק וכו'.

י) בא"ד בתוה"ד, אבל הכא כדין תחפה ומן התורה פטורה. הקשה הערוך לנר (יבמות כ"ה:) אם כן כל בעל שאמר גרשתי את אשתי יהיה נאמן בלא גט אפילו למפרע לפוטרה ממיתת בית דין, דאית ליה מיגו, דבידו לעשות גט, ולבטלו שלא בפניה ועל ידי זה יפקעו הקידושין. [ואף אי נימא דלא מיקרי בידו, כיון שאינו חפץ שיהיו כל בעילותיו בעילת זנות. אכתי בארוסה שלא בא עליה, נימא שיהיה נאמן למפרע. (א.ג.)] אמנם כתב דלמאי דאיתא לקמן (בעמוד ב') דהלכה כרבי דבטלו מבוטל תו לית ליה מיגו.

יא) בא"ד, בתוה"ד, והא התראת ספק וכו'. הקשה **בחידושי הגרע"א,** דהוי להו להקשות, אפילו למאן דסבר התראת ספק שמה התראה. דהיכי ענשינן ליה הא בשעת המלקות עדיין בספק הוא שמא ישאל עליו. ותירץ, דבאמת אין לוקה עד שכלו ימי נזירותו, ואין ממיתין אותו אלא עד אחר שתמות היא או בעלה. ואף דחלה התרת חכם אף על עונש המלקות, היינו דוקא קודם שלקה, אבל אחר שלקה ונסתלק מעליו העונש, אין להתרה על מה שתחול.

יב) בא"ד, שמא ישאל על נזירותו. הקשה **המהרש"א,** דהא ודאי ישאל אנזירותו כדי שלא ילקה, והיאך מצינו נזיר שילקה. ותירץ, דודאי ביודעין בו שעבר אנזירותו במתכוין, לא יתיר לו החכם, מיהו התראת ספק הוי, שמא יבוא לחכם שלא ידע אם עבר על נזירותו ויתיר לו. **ובחידושי חתם סופר** תירץ, דמשכחת דילקה בנזיר שמשון. ותמה **הפורת יוסף,** התינח מלקות דבל ישתה ובל יגלח, אבל מלקות דבל יטמא ליכא גבי נזיר שמשון דמותר ליטמא למתים כדאיתא **בנזיר** (ד:).

דף לג ע"ב

יג) גמ', ורבן שמעון בן גמליאל וכו' והנך לא ידעי ואזלי וכתבי ויהבי. הקשה **המהר"ם שיף,** הא להאי גיסא בגוונא דכולכם {בהמשך הגמ'} לא חיישינן, משום דבעינן לכולהו וליכא למיחש שיחתמו ויתנו זה שלא בפני זה. אם כן הכי נמי בגוונא דאמר כתבו, כיון דאיתא **לעיל** (יח:) דבעו נמי לחתום דוקא זה בפני זה, משום גזרה אטו כולכם. והוסיף **בחידושי הגרע"א,** דלשינויא בתרא **דתוס' בד"ה רבי סבר,** דיטעו בדין, אתי שפיר. דאף אם יהיו במעמד החתימה יניחו אותם לחתום, אבל לשינויא קמא דתוס' קשה. ותירץ **הבאור על המהר"ם שיף** (אחר שתמה על עצם קושיתו). דבגוונא שלא אמר כולכם, לא בעו כל העשרה לחתום זה בפני זה, אלא דוקא אלו השניים שחותמים בתור עדים, ואם כן חיישינן דיחתמו השניים אף דבטלי, משום עדות שבטלה מקצתה.

יד) גמ', כל מילתא דמתעבדא באפי עשרה צריך בי עשרה למישלפה. כתב **הרשב"א,** דלכאורה, מדלא קאמר "צריכי הַנַי י' למישלפה", משמע, דסגי בעשרה אחרים. וכתב, דמסוף הסוגיא נראה, דבעי אותם י', דאמרינן "ואי סלקא דעתך אידך נמי כר' שמעון בן גמליאל ליבדרו איבדורי", ואי נימא דאפשר בי' אחרים מאי קאמר "ליבדרו איבדורי", דילמא, כי משכח כל חד וחד באפיה נפשיה, מכנף י' ומבטל ליה. והגמרא ודאי סברה התם כלישנא דצריך ביה י' למישלפה, (עיין לקמן אות י"ז). **ובתורת גיטין,** ביאר ספק הרשב"א, משום דאיכא לפרש בדינא דצריך י' למישלפה, ב' טעמים. **א.** דבעינן שיהיו י' בשעה שמבטל, ואם כן יכול לבטל אפילו מקצתם, בצירוף אחרים. **ב.** משום דצריך לישלוף את כל העשרה, [וכן פירש **הפני יהושע**] והטעם, משום דלא אתי דיבור ומבטל דיבור אלא אם כן עוקר בדיבור השני כל הדיבור הראשון.

טו) תוס' ד"ה צריכי בי עשרה, בתוה"ד, ותימה כיון דמדאורייתא וכו'. הקשה

המהרש"א, דהא להאי לישנא, מדינא אינו יכול לבטל ולא משום תקנה. אמנם קושייתם שפיר שייכא לעיל בלישנא קמייתא, דר' שמעון בן גמליאל סבר בטלה כולה ומשום תקנה נגעו בה, דלא לבטיל אפילו השנים שביטל לפניהם משום דהנך כתבי וכו', ואהא שפיר תירצו דכיון דאיצטריך וכו'. אמנם הקשה, לפי מה שהקשו התוס', מהיכא תיתי דר' סבר עדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה, דילמא איהו נמי סבר דבטלה כולה, ובהא פליג ארשב"ג, דסבר דלא תיקנו דלא ליבטיל אלא אותן שלא ביטל לפניהם, אבל על אותן שביטל בפניהם לא תיקנו.

טז) בא"ד, שם. כתב **האבני מילואים** (סימן קמ"א סק"ח), דלדברי ר' שמואל שהביא **הרשב"א** (הובא לעיל אות ח') דאנן סהדי דהיכא דידע דאם יבטל הגט, יפקיעו רבנן לקידושין מיניה, אף הוא גמר ומגרש. מיושב, דאפילו אותן שביטל בפניהם רשאין לחתום, דכיון דסבירא ליה לר' שמעון בן גמליאל עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, ואי אזלי הנך דלא ידעי וכתבי ויהבי לה יפקיעו רבנן לקידושין מיניה, אף הוא גמר ומגרש כדי שלא יהו בעילותיו בעילות זנות, ואנן סהדי דלא ביטלן בלב שלם.

יז) גמ', דלמא כר' יהושע בן קרחה סבירא ליה. הקשה **הרשב"א,** מאי "ודלמא", הא איפסיקא הלכתא בהדיא כר' יהושע בן קרחה. וכתב **הפני יהושע,** דיש מתרצים, דמעיקרא סלקא דעתך דהא דקיימא לן כר' יהושע בן קרחה היינו בדיני ממונות. אבל בדיני נפשות קיימא לן **במכות** (ו:), דאפילו עדות מיוחדת, שראו בפעם אחת זה מחלון זה וזה מחלון זה, פסולה, וסלקא דעתך דגיטין כדיני נפשות דמי.

יח) תוס' ד"ה וחזר רבי, בתוה"ד, דמי טפי לביטלו שלא בבית דין. **המהרש"ל והמהרש"א** ביארו כונתם, דהתם ליכא בית דין אחר שבא לבטל כח בית דין הראשון ששמוהו בפחות או ביתר משתות, מה שאין כן הכא דמבטל בפני בית דין, איכא למימר דכח בית דין אחרון יפה, ולא חזר בו רבי. והקשה **הפני יהושע,** תינח, לרב ששת דאמר דמבטל בפני ג', וכן לר' נחמן דאית ליה שנים שדנו מיקרי בית דין. אבל לפי מה שכתבו **התוס' לעיל** (לב:) **בד"ה ורב נחמן,** דטעמא דר' נחמן לאו משום בית דין אלא בעדות בעלמא סגי, ואם כן לא שייך לפרש כן. לכך פירש, דדמי טפי לביטלו שלא בבית דין, דהתם לא הוי ביטול אלא להחמיר ולא להקל. מה שאין כן בנידון דידן, דלרבן שמעון בן גמליאל היינו אפילו להקל, אפשר דלא חזר ביה רבי, ומשום דסבר דלא שרינן אשת איש לעלמא, מטעמא דמה כח בית דין יפה.

יט) גמ', ורבא אמר ר' נחמן הלכה כרבי בשתיהן. כתב **הר"ן** (טז: מדפי הרי"ף), דמשמע דהיינו אף לענין דינא דשליחות שבטלה מקצתה, דלא בטלה כולה. מיהו **הרמב"ם** (פ"ו מגירושין הי"ח) כתב, שלח הגט ביד ב' הרי זה יכול לבטל זה שלא בפני זה, ואפילו היו י' משבטלו בפני אחד מהם בטל הגט. והשיגו **הראב"ד,** דהא קיימא לן כרבי, דעדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה, ומשמע דהוא הדין בשליחות. ותירץ **הר"ן** (שם), דהרמב"ם סבר, דכיון דלא איפסיק כרבי אלא בשתיהן, לא נקטינן כותיה בפלוגתא דשליחות, דלא קיימא לן כרבי במקום ר' שמעון בן גמליאל אלא היכא דאיתמר.

כ) תוס' ד"ה ליבדרו אידורי, אפילו למאן דמוקי וכו'. **והרשב"א** (בריש העמוד) כתב, דלא אתי כלישנא דפליגי בעדות שבטלה מקצתה, דלהאי לישנא אף לר' שמעון בן גמליאל מצי מבטל להו זה שלא בפני זה עד שיבטל כולם. דדוחק לומר, דחשו חכמים משום תקנת ממזרים ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה אף כשהלך אצל כולם, לפי שבשעה שביטל לזה לא היה מועיל ביטולו, כיון דאיכא למיחש דלמא אזלי הנך דלא ידעי וכתבי.

דף לד ע"א

א) גמ', התם ממונא הכא איסורא. הקשה **הפני יהושע,** הא חזינן לרב נחמן, דסבר אף באיסורא מה כח בית דין יפה, וכגון דביטל בפני אחד או ב' זה שלא בפני זה דכתבו **התוס' לעיל** (לב:) **בד"ה ורב נחמן** דאינו ביטול מהאי טעמא. ותירץ, דלפי מה שכתבו **התוס' בד"ה התם ממונא,** דרב נחמן גופיה לא מפליג בין ממונא לאיסורא, והכא דמפליג היינו אליבא דרבי (וכגירסת המהרש"א שם בתוס'), אתי שפיר. מיהו לשינויא בתרא דכתבו, דרבי גופא ודאי הדר ביה מההיא דבטלו מבוטל, הדרא קושיא לדוכתא, דלפי זה על כרחך הא דמשני התם ממונא וכו' אתיא לרב נחמן. ותירץ, דאפשר, דהא דלא מהני ביטול פחות מב' היינו דוקא להחמיר, כפי שנסתפקו **התוס' לעיל** (לב.) **בד"ה מהו דתימא,** ואם כן אתי שפיר, דשאני איסורא דלית ליה מה כח בית דין יפה להקל אלא להחמיר, מה שאין כן בממונא דאית ליה אף להקל.

ב) גמ', ואצרכיה רב ששת גיטא אחרינא. כתב **הריטב"א** (רבינו קרשקש), דטעמא דלא ציוהו לחזור ולתת לה את אותו גט, משום דרב ששת לשיטתו **לעיל** (לב:) דאינו חוזר ומגרש בו. אי נמי, מיירי דנשרף או אבד אחר שהגיע ליד האשה, והבעל ביטלו בעוד שהיה ביד השליח, ואם לא נשרף היה נוטלו ממנה וחוזר ונותן לה.

ג) גמ', אותיבו קרי באודנייכו. הקשה **הרשב"א,** כי אותיבו קרי מאי הוי, הא מצי מבטל להו באפי בי תרי או באפי תלתא כדרבי דאמר דבטלו מבוטל. ותירץ, דשמא סבר רב יהודה כר' שמעון בן גמליאל וכחזרתו דרבי ולא שאני ליה בין ממונא לאיסורא. וכן כתב **הריטב"א** (רבינו קרשקש).

ד) גמ', ורבא התם לבטולי גיטא בעי לקיומי תנאיה בעי וכו'. כתב **המאירי,** דמשמע, דאם ביטלו בפירוש הוי מבוטל, והכא היה יכול לבטלו אלא דהיה סבור דשמה ביאה. **והבית שמואל** (סי' קמ"ד סקט"ו) כתב, דלדעת **הרמ"ה** אפילו תנאי אינו יכול לבטל, אלא ברצונה.

ה) גמ', אי משום אונסא אין אונס בגיטין. הקשו **הקצות החושן והנתיבות** (סימן נ"ה סק"א), לדעת **האגודה** (הובא בבית יוסף חו"מ סימן ר"ז ה'), דאונס דיום אחרון לאו שמיה אונס, אמאי תלו ליה בגיטין, תיפוק ליה דהוי אונס ביום אחרון. **ובחידושי הגר"ח** (כתבים כתובות ב:) תירץ, דבתנאי על זמן איכא תרי גווני, **א.** דדוקא היכא דהווי תנאי לעשות דבר פעם אחת, בזמן מסויים, דהזמן אינו חלק מהתנאי. חידש האגודה דאונס דיום אחרון אינו אונס, כיון דהיה יכול לקיים התנאי מקודם. **ב.** אבל כאן, דהתנאי הוא אם לא באתי ל' יום, דהיינו שהזמן הוא עצם קיום התנאי, וכיון דפסקיה מברא, אין כאן אי ביאה של ל' יום, ולכך אפילו אונס ביום אחרון הוי אונס.

ו) גמ', והלכתא כנחמן והלכתא כנחמן. הקשה **בחידושי הגרע"א,** אמאי בעי למימר הלכתא כרב נחמן בתרוויהו, הא סגי שיאמר הלכתא כנחמן דבפני ב', וממילא יהא מוכח דבטלו מבוטל, ואיכא נפקא מינה בהא דב' הוו בית דין, דאי ביטלו שלא בבית דין אף לרבי אינו מבוטל כדכתבו **התוס' לעיל** (לב:) **בד"ה ורב נחמן.** דאי ביטלו אינו מבוטל, לא שייך הלכתא כנחמן דבפני ב', דהא ליכא נפקא מינה דהא בעי לבטל בפניו. ותירץ, דהוה אמינא דלענין ביטלו שלא בפניו, לא ברירא לן אי הלכה כרבי או כר' שמעון בן גמליאל, ומשום הכי פסק הלכתא כנחמן דבפני ב', דאיכא נפקא מינה דשלא בבית דין בודאי אינו מבוטל, ובביטלו בבית דין הוי ספק. אמנם, לפי מה שכתבו **התוס' לעיל** (לב:) **בד"ה מהו דתימא,** דלרבי בביטל שלא בבית דין דאינו מבוטל, אינו אלא לחומרא ולא לקולא. ליכא נפקא מינה, דאף אי ב' לא חשיב בית דין נחמיר עליה ותהא כמגורשת ואינה מגורשת.

דף לד ע"ב

ז) מתני', התקין רבן גמליאל וכו' מפני תיקון העולם. פירש **רש"י בד"ה מפני,** שלא יוציאו לעז. והקשה **הפני יהושע,** דהא **לקמן** (פ.) שנינו, שינה שמו ושמה תצא מזה ומזה והולד ממזר מזה ומזה, וכתבו **התוס'** (שם) **בד"ה שינה,** דאיירי בגוונא שיש לו ב' שמות בב' מקומות ולא נכתב אלא אחד מהם, ואמרינן בגמרא התם דאפילו רבנן דפליגי אדרבי מאיר ולית להו "כל המשנה ממטבע שטבעו" וכו' מודו בשינה שמו ושמה דהולד ממזר. [ואם כן הווי פסול גמור]ץ ותירץ, דלקמן איירי שכתב שֵׁם מקום הנתינה לחוד במקום הכתיבה, דהוי ליה שינוי גמור לגבי הסופר והעדים, מה שאין כן הכא איירי שכתב שם מקום הכתיבה לחוד כדפירש **רש"י בד"ה בראשונה,** ובכהאי גוונא לא מיפסל.

ח) תוס' ד"ה וכל שום, בתוה"ד, ואין נראה לרבינו תם דזימנין דאתי לידי תקלה וכו'. כתב **המהר"ם שי"ף,** דאינו קושיא כל כך. דאפשר, דדוקא היכא דאיתחזק היה כותב כל שום. ודוחק לומר, דלשון "התקינו שיהו כותבין" וכו' משמע דלעולם יהיו כותבין כן.

ט) בא"ד, וכל שום היינו כל שמותיו. [ולכאורה כן משמעות דברי **רש"י** שכתב **בסד"ה בראשונה,** ולא היה מקפיד לכתוב שניהם] וכתב **הר"ן** (יז. מדפי הרי"ף), דלישנא דמתניתין לא משמע כן, דהוי ליה למיתני "שיהא כותב כל שם שיש לו", ומדקאמר "אני פלוני וכל שום שיש לי", משמע, דאותו הלשון בעצמו תיקן. וכתב **המהר"ם שיף,** דיש לומר, דכוונת המשנה להורות, שיכתוב עיקר השם ברישא, והשם הטפל יכתוב "דמתקרי" וכו'. **והרשב"א** הקשה, דאי כותב כל שמותיו, מאי אתי ר' אשי ללמדנו דהיכא דלא אתחזק אין צריך לכתוב, וכי סלקא דעתך שנוסיף לו שם אחר שלא נקרא בו מעולם. ותירץ **הפני יהושע,** דקא משמע לן דהיכא דלא אתחזק לא חיישינן שמא יש לו שם אחר.

י) בא"ד, דאית לי ולאתראי. **והר"ן** (יז. מדפי הרי"ף) כתב, דהיה כותב בגליל, אנא ראובן שמארץ יהודה וכל שום שיש לי. ועוד כתב, דאפשר דמתחילה מתוך שהיה מקלקל עליה בשמו ושמה, היה מקלקל נמי בעירו ועירה, אבל כשהתקינו שיהא כותב וכל שום וכו', מתוך שלא יוציא לעז בשמו ושמה, אף בעירו ועירה לא יוכל לקלקלה, דהגט מוכיח מתוכו ששינה מקומו.

יא) בא"ד, בסוה"ד, והא דקתני בגמ' בשמו שביהודה וכו'. **והראב"ד** (בהשגות על הרי"ף יז.) כתב, דדווקא מי שיש לו ב' שמות בעירו סגי שיכתוב וכל שום שיש לי. אבל במי שיש לו ב' שמות בב' מקומות, לא סגי עד שיכתוב תרווייהו בפירוש, כדתניא בברייתא "עד שיגרש אשתו שביהודה" וכו'.

יב) בא"ד, והשיב רבינו תם חלילה וכו'. כתב **הריטב"א** (כתב יד), דאיתא בתוספתא דגר ששינה שמו לשם גוים כשר, וכן אתה אומר בגיורת. וכל שכן ישראל משומד ששינה שמו לשם ישראל דכשר לכתחילה, ובעי לכתוב נמי וכל שום וחניכה. וטעמא דתרווייהו משום דשם דאתחזק בו מעיקרא עיקר. מיהו גבי גר וגיורת דאיכא למיחש שמא יחזור לסורם, לא מכשרינן בשם גויות אלא בדיעבד. אי נמי, טעמא, משום דשינה משם המתקיים [שהוא שם ישראל] לשם [גויות] המשתקע. והוסיף, דמשומד, אף בדיעבד פסול אי כתב בשם גויות. אמנם **הריטב"א** (רבינו קרשקש) **ובחדושי הר"ן** כתבו, דאית ליה למכתב לתרווייהו.

יג) תוס' ד"ה והוא דאתחזק, בתוה"ד, אבל בתוספתא עושה וכו'. הקשה **המהרש"א,** דילמא לכתחילה ודאי יש לכתוב שם הנתינה עיקר כדמוכח בגמרא, ובתוספתא איירי לענין דיעבד, דאם כתב שם כתיבה עיקר כשר. ועוד, אמאי מייתו לר' שמעון בן גמליאל. ותירץ, דמשמע להו דר' שמעון בן גמליאל לא פליג ארישא בגירש בשם אחד מהם, דודאי פסול לכולי עלמא. אלא אסיפא פליג, דסבר תנא קמא דדוקא בכתב שם הכתיבה עיקר כשר בדיעבד, הא שם הנתינה פסול. ואמר ר' שמעון בן גמליאל דאפילו כתב שם הנתינה עיקר כשר בדיעבד, ואם כן מוכח דלכולי עלמא שם הכתיבה עיקר. **והקרני ראם** (אות א') כתב, דלשון ר' שמעון בן גמליאל לא משמע דקאי על הקדמת השמות, אלא דלר' שמעון בן גמליאל אפילו כתב שם אחד כשר, וכונת התוס', דמדנקט תנא קמא לפסול בכותב מקום הכתיבה עיקר, ולא השמיע הדין בכותב מקום הנתינה, משמע דכל שכן הוא מכותב מקום הכתיבה דפסול, אם כן משמע דשם הכתיבה עדיף משם הנתינה.

יד) בא"ד, ומיהו לכתחילה צריך לכתוב שניהם וכו'. **והרשב"א** כתב, דנראה, דאפילו לכתחילה מגרש באחד מהם דלא עדיפא חניכה מאחד מעיקר שמותיו. ועוד מדאמר ר' אשי והוא דאתחזק וכו', ותניא כותיה איירי, בהוחזק בשני שמות בשני מקומות, אבל במקום אחד ליכא לעז.

טו) תוס' ד"ה אלמנה איצטריכא, בתוה"ד, ויש לומר דאיכא לאוקמא בגרושה וכו'. כתב **הפני יהושע**, דאין להקשות, ליתני האי דאלמנה ולא ליתני דגרושה. דיש לומר, דבגרושה נמי איכא רבותא טפי, דסלקא דעתך אמינא דמשום חינא אקילו בה רבנן, ואף דבאלמנה לא אקילו, היינו משום דשייך גבה יותר טענת פרעון דחיישינן נמי לצררי, מה שאין כן בגרושה.

דף לה ע"א

א) גמ', בשני בצורת. ביאר **העיון יעקב**, דנקט בשני בצורת, משום דבשאר שנים היתה האשה צריכה לשלם הדינר זהב מחמת פשיעתה, שלא שמרה כדרך השומרים, דהא כספים אין להם שמירה אלא בקרקע. מה שאין כן בשני בצורת שגם הקמח מניחין במקום המשתמר. ועיין **בתוס' ד"ה לא.** **והבן יהוידע** ביאר, דנקט שֶׁנֵי בצורת, משום דבעינן הנאה השוה פרוטה, דאי לאו הכי הוי ליה ויתור, וויתור מותר במודר הנאה. ובשאר שנים, שיעור הקמח בגודל דינר אינו שווה פרוטה. אמנם **והמצפה איתן** ביאר, דצריך לומר דהיה עני הסמוך על שולחנה, דאי לאו הכי לא חשיב הנאה.

ב) גמ', מה מי שנשבע באמת. הקשה **הרשב"א**, דהא יהנה סם המות קאמרה, ואמאי מיקריא שבועה. ותירץ, דהוי "אלה", ואמר ר' אבהו **בשבועות** (לו.) אלה בו שבועה. עוד כתב **בשם הבה"ג**, דשמעינן מינה, דמיתפיס בשבועה אף על גב דלא ידע. ועוד שמע מינה, דשבועה חלה אפחות משוה פרוטה.

ג) גמ', הנשבע על שקר על אחת כמה וכמה. הקשה **המהר"ם שיף**, אמאי צריך לקל וחומר, הא דאורייתא היא דכתיב "לא ינקה". ותירץ, דצריך לומר, כמי שנשבע על שקר, דכיון דמוריא התירא אינו ממש שקר.

ד) גמ', ומאי טעמא איענשא. וכו' הקשה **המהרי"ץ חיות**, הא איתא להדיא **במדרש רבה** (במדבר פרשה כב) **ומדרש תנחומא** (ויקרא טז), "ובשמו תשבע", אמר הקב"ה לא תהיו סבורים שהותר לכם להשבע בשמי, אלא אם יהיו בך כל המדות הללו אז בשמי תשבע, ומעשה בינאי המלך שהיו לו הרבה עיירות, וכולם נחרבו על שבועת אמת. וכתב לעיין **בהשגות הרמב"ן על ספר המצות** (מצוה ז') **ובמגילת אסתר.**

ה) גמ' דאישתרשי לה מקום דינר. עיין לעיל אות א'.

ו) תוס' ד"ה לא היו ימים, ואם תאמר וכו'. **ובחידושי גאונים** (על העין יעקב) תירץ, דלא נענשה על השבועה, אלא משום שקיללה את עצמה.

ז) גמ', דבהיא הנאה וכו' אתיא לאורויי היתרא. הקשה **המאירי**, אדרבה היא הנותנת להזקיקה שבועה, כדאיתא **בשבועות** (מח:) גבי שותפין, איידי דמורו [התר] רמו שבועה עלייהו. ותירץ, דהתם אין השבועה עליו מהדין, ואתיא כדי להחמיר עליהם שלא יורו היתר, הלכך אין לחוש. מה שאין כן הכא, דעיקר שבועתה משום דאין נפרעין מנכסי יתומים אלא בשבועה, אדרבא מורה התר. או שמא משום שראו בהן שמקילות בשבועה נמנעו מלהשביעם.

ח) גמ', אבל חוץ לבית דין משביעין. הקשה **המהר"ם שיף**, אי הכי מאי תיקון העולם איכא, הא בלאו רבן גמליאל היתה גובה על ידי שתשבע חוץ לבית דין. ותירץ, דלא היו נזקקין להשביע אותה חוץ לבית דין אלא ברצון שניהם, והיתומים לא היו רוצים, ותקון של נדר הוא בעל כרחם של יתומים. והקשה, אי הכי מאי פריך "איני והא רב לא מגבי וכו'", דלמא התם היה בעל כרחם של יתומים, כדמשמע הלשון "רב לא מגבי", דאי מרצונם מאי צריך להגבותם. לכך תירץ, דדוקא לבתר דתקון נדר, תיקנו דתיהני אף שבועה חוץ לבית דין.

ט) גמ', ואפילו הכי לא איפרק מחולשא. כתב **הבונה** (בעין יעקב), דלא הוי קללת חנם, דהגם שצריך המלך והשופט לדון בחסד ואמת. העיקר המקיים את כסאו הוא החסד, ולא הדין. וכל שכן באלמנה שיש להפך בזכותה, וכיון שרבה דן אותה לחומרא, ותפס החבל בב' הראשים, קִללה את כסאו שלא סעד אותו בחסד, שיהפכוהו. כלומר שימות.

י) גמ', אדרה בבית דין אשבעה חוץ לבית דין. כתב **הרשב"א**, דאיכא לפרושי דבעי לתרווייהו נדר ושבועה, נדר לבד לא, משום דבדריה קילי נדרי. ושבועה לבדה שלא בנקיטת חפץ נמי לא, משום דמעיקרא בנקיטת חפץ תיקנוה. אבל נדר ושבועה יחדיו, לא תעשה לשקר. אבל איכא לפרושי דאו או קאמר, והכי מסתבר טפי, דהא רב יהודה תלמידיה דשמואל הוא ולשמואל משמע דבשבועה חוץ לבית דין סגי. וכן כתב **הריטב"א** (רבינו קרשקש).

יא) רש"י ד"ה בקופצת, הואיל וקפצה ונשבעה הרי נשבעה וגובה. כתב **הרשב"א, דרבינו חננאל** כתב, דמודה רב בקופצת, היינו שמשביעין אותה שבועה כתיקנה על דעת בית דין ומגבין לה כתובתה, דקפץ ונשבע אינה שבועה. והוכיח כן מהא דאיתא **בבא קמא** (קו.), "כאן בקפץ כאן בשלא קפץ", כלומר, דהיכא דקפץ שומר ונשבע ובאו עדים, משלם. אבל לא קפץ ונשבע, אף על פי שבאו עדים אינו משלם שנאמר "ולקח בעליו ולא ישלם" כיון שקבלו בעלים שבועה שוב לא ישלם, חזינן דקפץ ונשבע אינה שבועה. **והרמב"ן** כתב, דאינה ראיה, דאף ששבועתו בקפיצה שבועה, ופטור משבועת הפקדון. מיהו לא קרינן ביה "ולקח בעליו", שהרי לא קיבלו בעלים שבועה, דמעצמו נשבע. ומשום הכי לא משלם.

יב) תוס' ד"ה ונודרת, בתוה"ד, מה מועיל מאי דשרקיה וכו'. הקשה **המהרש"א**, אמאי לא הקשו לה, אהא דאמר ר' יוחנן "שבועה שלא אישן ג' ימים מכין אותו וכו'". ותירץ, דאהיהא לא קשיא להו, משום דשאני התם, דאיכא שיעור ג' ימים, דבודאי יעבור וישן, והוא לא נתן שיעור לדבריו, לכך לוקה מיד קודם שיעבור. אבל בהך דאוסר כל הנאות דעלמא עלי, אף על גב דודאי יעבור, מכל מקום כיון דאין ידוע מתי יעבור אינו לוקה עד שיעבור. אבל אהכא שכתבו דלא גרסינן "כל פירות" משום דעוברת לאלתר, אף על גב דליכא שיעור מתי יעבור, שפיר קשיא להו משרקיה טינא. **והקרני ראם** (אות ב) תירץ, לפי מה שכתבו **הר"ן והרא"ש בנדרים** (יד:) **ד"ה ומי שבקינן**, דאין איסור נדר שוא, ומהכא מוכח דדעת התוס' דאף נדר שוא אסור כשבועה. ומשום הכי הקשו לה הכא, דאי לאו הכי היה מקום לחלק בין נדר לשבועה וכהר"ן והרא"ש.

יג) בא"ד, בתוה"ד, ויש לומר דדוקא בשעה שנודר וכו'. הקשה **בחידושי חתם סופר**, לדעת **הרא"ש בכתובות** (פ"ז סימן ג'), שכתב בשם **רבינו תם**, דאפילו אמר קונם כל פירות שבעולם עלי אם אעשה דבר זה, הוי נדר שוא, הדרא קושיא לדוכתא. ועיין באות הקודמת בדברי הקרני ראם. ותירץ, דהרא"ש יפרש **כהר"ן בנדרים** (פט:) **ד"ה ההוא גברא**, דלאו מהנאת עולם אדריה אלא מהנאת הבריות שלא ישמשוהו, ושרקיה טינא שיצטרך למי שיכבס בגדיו, ונמצא פתח לנדרו. [וצ"ע, **דבפירוש הרא"ש בנדרים** (שם) **ד"ה תיתסר הנאה** פירש להדיא כתוס' שאסר עצמו בהנאת העולם. (י.ז.ו.)].

דף לה ע"ב

יד) תוס' ד"ה גט יבמין, בסוה"ד, משום דקא טרחא קמי אחיו. ביאר **הפני יהושע**, דאי אפשר לפרש כונתם שהיתה טורחת בחיי בעלה הראשון, או שהיתה בעודה תחת בעלה השני דהיינו היבם. דמשום הכי ודאי אינו מוריא היתרא, דבלאו הכי מחויבת לטרוח קמי בעלה, דאם לא כן בכל הגרושות אמאי לא אמרינן דמוריא התירא שהיתה טורחת לפניו. אלא כונתם שהיתה טורחת בנכסים בעודה שומרת יבם.

טו) גמ', אבל ניסת. כתב **המהר"ם שיף**, לפי שארוס מיפר בקודמים. והקשה **הביאור** (אות ע), דאי הכי מאי משני אין הבעל מיפר בקודמים, דלמא יפר לה כשתתארס, דארוס מיפר בקודמים. אלא על כרחך דלא חיישינן לכך, ומשום דאין הארוס מיפר אלא בשותפות עם האב, והכא על כרחך ליתא עלה רשות אביה. דאי לאו הכי אפילו לא ניסת, ניחוש שמא יפר לה אביה. והא דנקיט ניסת היינו משום דבאירוסין לא מצי מיפר כלל דאין ארוס מיפר בלא שותפות האב. וממילא אין לחוש שיפר. **והעצי לבונה** (יורה דעה סימן רל"ד ס"ו) תירץ, דאין לחוש דלמא כשתתארס יפר לה, דיש לומר כקושית **התוס' בד"ה אבל ניסת**, דידירוה בפני הבעל, ויאמר לה 'קיים ליכי'. דאי אפשר לתרץ כתירוץ **התוס' הרא"ש** (הובא לקמן אות י"ח), דחיישינן דישאל על ההיקם, דקיימא לן (יורה דעה סימן רל"ד ס"ו), דארוס אף אי ישאל על ההיקם, אין יכול שוב להפר, כיון דבטל שעה אחת.

טז) תוס' ד"ה אבל ניסת, בתוה"ד, ולרבי אליעזר וכו' אתי שפיר. הקשה **העצי לבונה** (יורה דעה סימן רל"ד סכ"ה), הא מסקינן **בנדרים** (עב:), דמיירי דאמר לכי שמענא. ואם כן, לר' אליעזר נמי קשה, דאי נמי היפר לה מקודם הא לא חייל עד שישמע, והיא כבר עברה על הנדר. ותירץ, דכשישמע חייל ההפרה למפרע. ועוד, אפשר דהתוס' סברי דבעל מיפר בלא שמיעה.

יז) בא"ד, שם. הקשה **המהרש"א**, דאכתי קשה, מאי קאמר "כי לא ניסת נמי לכי מינסבא מיפר" וכו'. דלמא מתניתין איירא בגוונא שמדירין אותה על ככר זה, דאפילו אי בעל מיפר בקודמים היינו במה שלא עברה עליו עדיין, אבל אם תאכל לפנינו קודם שניסת דעברה כבר על נדרה, היאך יוכל להפר לכי מינסבא. ותירץ **הקרני ראם** (אות ג), דמתרץ בפשיטות טפי, דהלכה פסוקה היא דאין בעל מיפר בקודמים. וכן תירץ **הפני יהושע.**

יח) בא"ד, בתוה"ד, ויש לומר דחיישינן שמא יפר. **והתוס' הרא"ש** תירץ, דחיישינן שמא ישאל על ההיקם ואחר כך יפר לה. והקשה, דידירוה בדברים שאין בהם עינוי נפש דלא מצי בעל להפר. ותירץ, דכיון דאין בהם עינוי נפש תידור ותקיים אותם.

יט) תוס' ד"ה ליחוש, בתוה"ד, ויש לומר דבדיעבד אם היפר מופר תדע מדסמיך צדקיהו. הקשה **הר"ן בנדרים** (סה.) **בד"ה והיכא**, אכתי, למאן דאמר צריך לפרט הנדר, היאך התירו לו הסנהדרין לכתחילה. ותירץ, דמיקרי קצת דבר מצוה, דצדקיהו היה מצטער ביותר ומתבטל על ידי כך ממלאכת שמים. ועוד, דהיה עליהם אימת מלכות. **והפני יהושע** (הכא) תירץ, דכיון דעבר על נדרו קודם שנשאל עליו, דכשהלך להתיר הנדר הוצרך לגלות למאן דאמר צריך לפרט הנדר, הוי ליה כדיעבד, דמהני ליה התרה דחכם עוקר הנדר מעיקרו. (אמנם **השטמ"ק בנדרים** (סה.) כתב, דלא גילה להם אלא מקצת הנדר ולא חשיב גילוי). **והמהר"ם שיף** תירץ, דילמא הסנהדרין לא ידעו שהיה הנדר בפני נבוכדנצר ולטובתו.

כ) בא"ד, שם. **הרשב"א והר"ן בחידושיו** הביאו, **דהראב"ד** הקשה על תוס' מדאמרינן **בנדרים** (סה.), גבי צדקיהו שהתירו לו שלא בפני נבוכדנצר, דהיינו דכתיב "לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפר ונתתיו בראשו" (יחזקאל יז, יט), ואם בדיעבד מותר, הרי לא בזה ולא הפר, והם שהתירו לו פשעו. ותירצו, דכיון דאיכא חילול ד', חשיב שאף הוא פשע.

כא) תוס' ד"ה תנן הנושא נשים, הוא הדין וכו'. **והתוס' הרא"ש** כתב, דממתניתין לא פריך, דהוי מצי לשנויי, דאפשר שידירוהו בככר ותאכלנה לאלתר. **והרמב"ן** כתב, דכיון דאשכחן **לקמן** (מה:) פלוגתא דתנאי בנדר שהודר ברבים, ובמתניתין תני התקין רבן שמעון בן גמליאל, עדיפא ליה למיפרך מההיא, דדילמא קסבר ר' שמעון בן גמליאל כר' יהודה דאין לו הפרה.

דף לו ע"א

א) תוס' ד"ה אמר אמימר, בתוה"ד, ואיכא למימר דאדרב נחמן נמי קאי. הקשה

המהרש"א, דהא על כרחך צריך לומר כן, דבין לרב הונא בין לרב פפא לא קשיא מידי, דאינהו סבירא להו דצריך לפרט הנדר וליכא למיחש למידי. ותירץ, דאפשר דידע תלמודא דאיכא אמוראי דסברי כר' נחמן דאין צריך לפרט הנדר, ובהא דנדר שהודר ברבים אין לו הפרה לא שמעינן מינייהו, ופריך אליבייהו. **והפני יהושע** תירץ, דנהי דהא דמוקי בגמ' דמדרינן לה על דעת רבים, אדרב נחמן קאי, היינו כי היכי דלא ניחוש שתלך לחכם ויתיר לה [דסבר רב נחמן אין צריך לפרט הנדר]. אבל לענין הא דקאמר דניסת מדירין אותה, אפשר דקאי בשינויא דשני לעיל דמדרינן לה ברבים. דלענין בעל על דעת רבים לא יועיל, כדכתבו **התוס' לעיל** (לה:) **ד"ה אבל נשאת.**

ב) תוס' ד"ה אבל לדבר מצוה, אומר **ר"ת** משום דמסתמא ניחא להו לרבים. וכתב **הרשב"א,** דדוקא כי האי גוונא, דאנן סהדי שנתחרטו כל האבות שלדעתם הודר. אבל בנדר שאין אותן הרבים שייכים בו, ולא בחרטתו, אין לו הפרה אפילו לדבר מצוה. לפי שאיך ישאלו על דבר שאינם מושבעים עליו, אף שהנודר נדר לדעתם. ועוד, דלמיסר שוינהו שלוחים ולא למישרי. ועוד, היאך יתחרטו לומר אילו נתגלה פתח זה בשעת הנדר לא היינו מניחין אותו לידור, וכי מאין להן שיהא מניח מלידור בשביל חרטתם. **והר"ן** (יח: מדפי הרי"ף) כתב **בשם רבינו תם,** דהתירו לו משום דהוי כעין נדר טעות, שהיו סבורים שהתינוקות יצליחו יותר בלימודן ממקרי דרדקי אחר, ונמצא להיפך. ודוקא כי האי גוונא מתירין, אבל למצוה אחרת שאין הנדר טעות מחמתה אין מתירין, וכדמוכח מהא דאמרינן **לקמן** (מו.), גבי גבעונים דלא הכום לפי שנשבעו להם נשיאי העדה, דלא היה התרה לשבועתן אף על פי שיש בהריגתן מצוה, דכתיב "לא תחיה כל נשמה", [וברבים לר' יהודה כעל דעת רבים לרבנן]. [וכן כתבו **התוס' לעיל** (לה:) **בסוד"ה אבל.**] ודחה הר"ן הראיה, משום דהתם כיון שחזרו בתשובה לא היה מצוה בהריגתם.

ג) בא"ד, בתוה"ד, אבל על דעת רבים סתם לאו כלום הוא. **ורש"י בד"ה על דעת** כתב, דבעי שיאמרו לו הרבים הרי אנו מדירין אותך על דעתינו. **והרמב"ם** (פ"ו משבועות ה"ח) כתב, דאפילו יאמר סתם על דעת רבים אין לו הפרה. וכתב **הר"ן** (יח: מדפי הרי"ף) דכן משמע, דטעמא דאין לו הפרה, משום דכיון שנשבע על דעת רבים אלימא מילתא, ואי אפשר לה שתהא ניתרת

ד) גמ', דאורייתא היא. הרמב"ם (פ"ג מעדות ה"ד) כתב, דין תורה שאין מקבלין עדות וכו' אלא מפי העדים שנאמר "על פי שנים עדים" מפיהם ולא מפי כתבם, אלא מדברי סופרים שחותכין דיני ממונות בעדות שבשטר וכו'. והקשה **הרמב"ן** (סוף שורש ב'), מהכא דאיתא להדיא דין שטר מועיל מדאורייתא. ותירץ **המגילת אסתר,** דלאו דוקא דאורייתא, אלא כלפי הא דאיתא במתניתין שהיא תקנת רבן גמליאל, הקשה, הא מימי ירמיה שקדם לו הוא. **והקנאת סופרים** תירץ, דאדרבה מדמשני לא צריכא לר' אלעזר וכו' ופירש **רש"י בד"ה לר"א,** דלדידיה האי קרא עצה טובה קא משמע לן, מוכח כדעת הרמב"ם דחתימת העדים אינה דאורייתא. וכן תירץ **הפני יהושע.**

ה) [תוס' ד"ה והעדים חותמים, רבינו תם מחק וכו'. אמנם **רש"י לעיל** (לד:) **ד"ה העדים** גרס "העדים", ואף על פי כן פירש, דמתקנת רבן גמליאל הזקן הוא. (י.ז.ו.)].

ו) בא"ד, בתוה"ד, ובגמרא אמר רבן גמליאל. הקשה **הרש"ש,** מאי קושיא, הא בגמרא הוא רבן גמליאל סתם, דהוא רבן גמליאל דיבנה נכד רבן גמליאל הזקן.

ז) גמ', רב צייר כורא וכו'. הקשה **החזון איש** (סימן צ"ו סק"א), אי הכי מאי טעמא אמרו **לעיל** (יט.), דכתב על גבי כתב לא הוי כתב ופסול, נהי דליכא עליה דין כתב, מכל מקום היכא דניכר, הוי סימן דמה גרע מהני סימנין.

ח) גמ', ר' חסדא סמך ורב הושעיא עין. ביאר **הגליוני הש"ס,** דבחרו דוקא אותיות אלו משמם, משום דאמרינן **בשבת** (קד.) סמך עין סימנים עשה, ולכך רב ור' חנינא ורבה בר רב הונא שאין בשמותיהן מאותיות אלו לא עשו סימנים באותיות.

ט) גמ', עמד והתקין פרוזבול. הקשה **הרמב"ן,** וליתקין שיכתבו בהלואותיהם על מנת שלא תשמיטיני בשביעית. ותירץ, דזימנין דלא דכירי הכי בשעת הלואה, וכיון דפסדי איכא נעילת דלת. וכן תירץ **בחידושי הר"ן.** אי נמי, אי כולי עלמא עבדי הכי תשתכח תורת שביעית, אבל השתא מינכרא מילתא. וכן תירץ **המאירי. והמשנה ראשונה** (פ"י משביעית מ"ג) תירץ, דכיון דלאו כולי עלמא דיני גמירי, חיישינן שמא יטעו לומר על מנת שלא תשמט שביעית, ולשון זה אינו מועיל, משום דמתנה על מה שכתוב בתורה. ועוד תירץ, דכיון דתנאי זה בתורת מתנה או מחילה, ואם לא ירצה המלוה להלוותו עד שיתנה, הוי מתנה בעל כרחו, וזימנין דמסר המלוה מודעא ומבטל המתנה.

י) גמ', שם. הקשה **הגליוני הש"ס,** להסוברים שיכול המלוה להאריך זמן הפירעון בלא הסכמת הלוה, אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול, הא אפשר להאריך הזמן בפני עדים. ותירץ **הדרך אמונה** (פ"ט משמיטה הט"ז בביאור ההלכה ד"ה כשראה), דאף על גב דתניא (תוספתא שביעית פ"ח מי"א), דכותבים פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית (כגירסת הרשב"א), היינו שאפשר לכתוב עד ערב ראש השנה, אבל דרכן היה להקדים כתיבת הפרוזבול, וכדתנן **במועד קטן** (יח:) דכותבין במועד דהוי דבר האבד אף על גב שהוא עדיין חצי שנה לפני ראש השנה, וכתבו **התוס'** (שם) **בד"ה ואלו** דחיישינן פן ימות המלוה או העדים או ילכו למדינת הים, וכיון שכן אם יתקנו שיאריך הזמן נמי היו מקדימים מטעמים אלו, וזה בודאי לא ניחא ליה למלוה שרוצה שהלוה יפרע בזמנו. ועוד תירץ, דמלשון **הרמב"ן** (הובא באות ט), דכתב, דלא דכירי הכי בשעת הלואה, משמע, דאי אפשר להתנות לאחר הלואה. מיהו תמה, אמאי לא יועיל, בשלמא שלא תשמטני בשביעית אין מועיל דהוא לטובת המלוה, אבל הארכת הזמן הא כתבו **הש"ך והקצות החושן** (סימן ע"ג ס"ב), דהוא מדין מחילה, והוכיח **המחנה אפרים** (הלכות זכיה מהפקר סימן יא) דאפשר למחול בעל כרחו של נמחל.

יא) רש"י ד"ה מוסרני לכם, את שטרותי וכו'. כתב **הפני יהושע,** דנראה מרש"י, דפרוזבול לא מועיל אלא במלוה בשטר. וכן נראה **מלשונו** (בעמוד ב') **בד"ה אימא ביה מילתא.** וכתב, דצריך לומר דבמלוה על פה לא חייש לעשות תקנה, משום בשביל כך לא ימנעו מלהלוות, כיון דאפשר להלוות בשטר, כדמצינו לענין משועבדים דמלוה על פה אין גובה ממשועבדים ולא חיישינן לנעילת דלת. מיהו **הר"ן** (יט. מדפי הרי"ף) כתב להדיא, דפרוזבול שייך נמי במלוה על פה. וכן דייק **הנימוקי יוסף בבבא קמא** (יח: מדפי הרי"ף), מדתני "כל חוב" ולא תני כל שטר חוב. וכן כתבו **התוס' שם** (לז.) **בד"ה אין.** [וכן נראה מהרמב"ן באות הבאה].

יב) תוס' ד"ה מי איכא, בתוה"ד, מכל מקום לא היה לו לעשות תקנה וכו'. **והרמב"ן** כתב, דהתם במוסר שטרותיו לבית דין ממש, אבל הכא אינו מוסר להם, אלא כותב מוסרני לכם בכל מקום שהם ואפילו נתונות ברומי. וכן משמע במתניתין **בשביעית** (פ"י מ"ב), דתני, המלוה על המשכון, והמוסר שטרותיו לבית דין אין משמטין, פרוזבול אינו משמט וזה אחד מהדברים וכו'. משמע דהם ב' דינים. והקשה, אמאי תיקן הלל פרוזבול, הא יכולים למסור שטרותיהם לבית דין. ותירץ, דאין העם רוצים למסור שטרותיהם לאחרים. ועוד, דהוצרך לתקן מפני מלוה על פה. ולבסוף מסיק, דההיא דסיפרי אסמכתא בעלמא היא.

יג) בא"ד, בסוה"ד, דמוסר שטרותיו הוי מטעם דהפקר בית דין וכו'. כתב **המשנה ראשונה** (פ"י בשביעית מ"ב), דלרש"י נראה, דמוסר לבית דין דוקא ולא לאחר. והא דלא הקשו אמוסר היכי עקרו שמיטה דאורייתא, משום דמוסר אינה תקנה, שלא תקנו לעשות כן, אלא אמרו שאם מסר אינו משמט. אבל לדעת התוס' דמהני מדאורייתא דלא קפיד קרא אלא אמלוה שלא יגוש, הוא הדין דיכול למסור לאחר ולא ישמט, אלא דאורחא דמילתא למסור לבית דין דמעיני במילתא דמתא, דאיניש אחריני לא ישמע להתעבר על ריב לא לו. והקשה, דלא אשתמיט אחד מהמפרשים לפרש לנו דבית דין לאו דוקא.

יד) תוס' ד"ה בזמן שאתה, בתוה"ד (בנמשך לעמוד ב'), לאו לדריה ממש אלא לדור הסמוך וכו'. הקשה **הרמב"ן,** היאך אפשר שיתקן הלל ויאמר לכשיחרב המקדש יעשו פרוזבול, וכי היה פותח פיו לשטן. ועוד, למה לו לתקן לדור אחר, הם יתקנו לעצמם. ועוד, הרי המקראות מוכיחים שלא עלו כל ישראל, דכתיב "ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין". וכן איתא **בכתובות** (כה.), דכי אסקינהו עזרא לאו כולהו ישראל סלוק. לכך כתב, דאין נחשב כל יושביה עליה, עד דאיכא רוב מכל שבט. עוד כתב, דאפילו למאן דאמר "ירמיה החזירן", כשגלו, לא גלו לבבל, אלא חזרו למקומן הראשון. ותירץ קושיות התוס', שהיה דין ערי חומה נוהג בימי הלל מדבריהם. וכתב, דאפשר דכל דיני יובל נהגו, אך לא להקל להתיר עבד עברי בשפחה, אלא להחמיר. והא דאיתא **בכריתות** (יא.) דבעלו שפחה חרופה, היה בימי צדקיהו. עוד כתב, דאפשר דסבר כאחרים דשפחה חרופה היינו מאורסת לעבד כנעני. ועוד, אפשר דאם קנה עבד עברי בזמן הבית ונרצע, וחרב הבית קודם שיצא ובטל היובל, אותו העבד עובד לעולם ומותר בשפחה כנענית. והקשה **הרשב"א,** שהרי משגלו י' השבטים בטלו היובלות, וגלותן קדמה לגלות ירושלים קל"ג שנה, ועבדים אלו שנרצעו קדמה מכירתן לגלות השבטים ז' שנים, אם כן היו לפחות בני ק"מ שנה, ומתי קדשום ונבעלו. לכך פירש, דמשכחת לה בחציה שפחה וחציה בת חורין, דלמאן דאית ליה **לקמן** (מג.) דקידושיה קידושין, משכחת לה אפילו בזמן הזה כגון שנתארסה לישראל.

דף לו ע"ב

טו) גמ', ומי איכא מידי דמדאורייתא וכו'. ביאר **הרשב"א,** דסלקא דעתך, דמשום שצריך לומר "משמט אני", חשיב עקירה ואינו שב ואל תעשה, ולפיכך אמר אביי שב ואל תעשה הוא, ולא אמר שב ואל תעשה שאני.

טז) גמ', הפקר בית דין היה הפקר. כתב **הרשב"א,** דמהכא מוכח דכח בית דין, יפה להפקיר מזה ולזכות לזה, אפילו קודם שבאו לידו. וכן הוכיח מקרא ד"אלה הנחלות", דמה אבות מנחילים ואומרים שדה פלוני לפלוני וזכה לו מיד אף קודם שבא לידו, אף ראשים מנחילים.

יז) גמ', ר' אליעזר אמר מהכא אלה הנחלות. ביאר **העין אליהו** (**יבמות** פט:), דלא ניחא ליה למידרש מ"כל אשר לא יבוא". דמהתם לא חזינן דיש להם כח אלא היכא דפשעו, והא מצינו שמפקירים אפילו היכא דלא פשע (כגון הכא). ולדברי הרשב"א באות הקודמת, כתב **בשו"ת תשובה מאהבה** (סימן ע"ב) לבאר עוד, דלא סגי ליה בקרא ד"כל אשר לא יבוא", דמהתם לא ילפינן דיכולים להקנות לאחר. **והלבוש** (עיר שושן סימן ס"ז ס"א וס"ו) כתב, דלא ניחא ליה למידרש מ"כל אשר וכו'", דאי מהתם לא הוי אלא מדרבנן, ומהאי קרא ד"אלה הנחלות" יליף דהפקר מהתורה. והקשה **בהגהות מהר"ב רנשבורג** (אות א), דהא אינו בתורה אלא ביהושע. וכן הקשה **המלאכת שלמה** (בהג"ה בשביעית פ"י מ"ד). ותירץ, דכיון שיהושע תלמיד משה הוא, ועוד דעל פיו עשה, כדכתיב **במדבר** (ל"ד י"ז) "אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע" וכו', היקש ראשים לאבות, חשיב כאילו כתוב בתורה.

יח) גמ', אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה. הקשה **הריטב"א** (רבינו קרשקש) אי לדריה תקין, למה צריך לבטולי. ותירץ, דמבטלינן היינו דמפרסמים הא דביטלה. אי נמי אפשר לפרש, דהא דלדריה תיקן, אין פירושו שתיקן דוקא לדורו, אלא תיקן דכל דור שיראו שלא קיימת הסיבה לתקנה יבטלוה.

יט) גמ', אלא אי אמרת לדרי עלמא הא אין בית דין וכו'. הקשה **הפני יהושע,** מאי מייתי מההיא דאין בית דין יכול לבטל, הא התם איירי לענין לבטל איסור ולהתיר כגון י"ח דבר, מה שאין כן הכא אדרבה אם יבטלו תקנת פרוזבול, יחזירו הדבר לדין תורה, ואמאי לא יוכלו לבטל. ועוד, הא במידי דממונא מצינן בדוכתי טובא שתקנו חכמים

להפקיע מדין תורה, כגון ירושת הבעל. ומי עדיף תקנת הלל מדין תורה. ותירץ, דפרוזבול נמי מילתא דאיסורא הוא, שתחילת התקנה היה שלא ימנעו מלהלוות, ועוברין על מה שכתבו בתורה וכו'.

כ) תוס' ד"ה אלא אם כן, בסוה"ד, ומיהו בדבר שלא תקנו שיתפשט וכו'. כהה"א דפרק כל הבשר. הקשה **המהרש"א,** דהוי להו לדקדק כן משמעתין, דאמר "דלמא כי תיקן הלל וכו' כגון בי דינא דידיה וכו'", דמשמע דאף כהאי גוונא מיקרי פשט איסורו, וגדול מתיר ולא קטן. ותירץ **הקרני ראם** (אות א'), דהכא פשט התקנה בכל מקום, אלא שהבית דין צריכין להיות בקיאין כר' אמי ור' אסי, והתוס' איירי בגוונא שתיקנו במקום אחד.

כא) תוס' ד"ה דאלימי לאפקועי וכו', בתוה"ד, תנן במסכת שביעית וכו'. כתב **התומים** (סימן ס"ז), דמייתי לה הכא, לחדד בו התלמידים. **והמהר"ם שיף** כתב, דמילתא באפי נפשיה היא. וכתב, דיש גורסים "והא דתנן" ואינו מובן. **ובחידושי חתם סופר** ביאר, על פי מה שכתב **הרמב"ם בפירוש המשניות** (שביעית פ"י מ"ה), פרוזבול המוקדם שנכתב קודם ההלואות כשר, אבל שנכתב מאוחר להלואות פסול, דכיון שהלוה, חל עליו מצות שביעית ותו לא פקע על ידי פרוזבול. ובתוספתא וירושלמי לא פירשו כן, וכתב הרמב"ם דהוא טעות סופר. והקשה **הלחם שמים,** איך יכתוב וימסור שטרותיו שאינם בעולם, דמי יימר שילוה אדם ממנו, ואם ילוה שמא יפרע לו קודם שביעית, והוי ליה כמסירת דבר שלא בא לעולם, וכאסמכתא בעלמא, דאי ילוה, דכל דאי אסמכתא הוא ובעי בית דין חשוב, ואם כן מאי שקיל וטרי בשמעתין אי בעי בית דין חשוב. ותירץ, דמשום אסמכתא ודבר שלא בעולם, הוי סגי בבית דין חשוב כל דהוא, אבל משום אפקעתא דשביעית דילמא בעי בית דין כר' אמי ור' אסי. ולפי זה אתי שפיר דמייתו לה התוס' הכא, דאתו למימר דבכל בית דין חשוב סגי, דפרוזבול מוקדם אין פירושו כהרמב"ם אלא כהירושלמי, ואין כאן אסמכתא ולא דבר שלא בא לעולם.

כב) גמ', מאי פרוסבול. ביאר **הגליוני הש"ס בשם המהרי"ק** (שורש א'), דלא בעי הכי מיד אמתניתין. משום, דקאי אשמואל, דאמר דפרוסבול עולבנא דדייני, דאין לדיינים להפקיע ממון בדאיכא רווחא להאי ופסידא להאי. ולכך מייתי עלה הא דרב חסדא דאיכא פרוס בולי ופרוס בוטי, דהוי תקנה לב' הצדדים ושפיר מצו להפקיע.

כג) גמ', פרוס בולי ובוטי. הקשה **התוס' אנשי שם** (שביעית פ"י מ"ג), כיון דאיכא תקנה לעניים ולעשירים, מאי שנא דנקרא פרוסבולי ולא פרוס בוטי. ותירץ, דנקרא פרוסבול להראות לעשירים שחששו לתקנתם, ובזה יתרַצו בלב שלם להלות, ועל ידי קריאת השם פרוסבול איכא טפי תקנה לעניים. **והשנות אליהו** תירץ, דמשום שעיקר התקנה היה בשביל העשירים שלא יעברו אלאו ד"השמר לך וכו'", קרי ליה הכי. **והמהרש"א** כתב, דפרוזבול קרוי אף על שם העניים, דהט' מתחלף בל', אלא לפי שעיקר התקנה היה לעשיר שלא יפסיד נקרא בול דמפורש טפי.

דף לז ע"א

א) רש"י ד"ה אין צריכין, בסוה"ד, חוב של אביהן המת. **והריטב"א** (רבינו קרשקש) כתב **בשם הרמב"ן,** דאיירי במה שהלוו הם, דבמה שהלווה אביהם, אין צריך לבית דין, כדאמרינן **בסיפרי** ר' שמעון אומר "כל בעל משה ידו' ולא היורש. וכתב, דצריך לומר, דרש"י סבר דרבנן פליגי אר' שמעון. עוד כתב, דדוקא יורש אבל לא לוקח דלוקח לא זכי אלא בשיעבוד נכסים, ואכתי שעבוד הגוף קיים. ואף על גב דלא קרינן ביה "לא יגוש", כיון דאידך יגוש מחמתיה, לא יגוש קרינן ביה.

ב) רש"י ד"ה אלא על הקרקע, בתוה"ד, כשאר רוב השטרות וכו'. **והר"ש** (שביעית פ"י מ"ו) פירש, דבעי קרקע משום דבכהאי גוונא חשיב כגבוי ביד בית דין.

ג) תוס' ד"ה אלא על הקרקע, בסוה"ד, וקשה דהא אמרינן דביטול מקח יש להם. ותירץ **הרשב"א,** דלא קיימא לן הכי, אלא כרב נחמן דסבירא ליה דאפילו ביטול מקח אין להם.

ד) גמ', דמנח אסיכי. כתב **הרמב"ן,** דצריך לומר, דלא השאילו מקום סיכי, דאי לאו הכי יכתוב עליה. אי נמי, כיון דלאו מקום חשוב הוא, לא כתבינן עליה. והקשה **הרשב"א,** וכי גרע מקלח של כרוב, דעל כרחך קלח של כרוב לאו דוקא, כדחזינן **בקידושין** (כו.) גבי קנין אגב דסגי בכל שהוא ותני התם פרוזבול בהדיה. לכך פירש, דמנח אסיכי, וסיכי לאו דבעל עציץ נינהו אלא דבעל הקרקע, ואין הקרקע מושאל לו אלא סיכי, וסיכי דנעיצי בקרקע לאו כקרקע דמו. וכתב **הדרך אמונה** (פ"ט משמיטה ה"ט בביאור ההלכה ד"ה אפילו), דהרמב"ן סבר, דדוקא לענין אגב דילפינן מקרא דבעי קרקע, משמע אפילו כל שהוא. אבל לענין פרוזבול בין לרש"י דצריך קרקע כי היכי דליהוי מילתא דשכיחא, בין לר"ש דמשום דבעי דיהא כגבוי, בעינן קרקע שיהא ראוי לגבות, דבזה סמיך דעת המלוה עליהו ודרך להלוות על זה ושייך לומר דכגבוי דמי. [ולכאורה צריך עיון דלטעמא דרש"י משום קטינא דאביי, ליכא שיעור ואף במחט סגי].

ה) גמ', רב אשי מקני לה גידמא דדיקלי. כתב **הריטב"א** (רבינו קרשקש), דנראה, דאי הלוה קמן וצווח דלא בעי לזכות, לא זכי בעל כרחו, והא דאמרינן דמסתמא זכה, אפילו צווח לבסוף, היינו דוקא היכא דליתא קמן. עוד כתב, דנראה, דהיכא דהיה לו קרקע בשעת כתיבת פרוזבול אף שמכרו קודם שביעית, אינו משמט, כיון דבאותה שעה היה החוב נגוש. וכתב **הר"ן** (יט: מדפי הרי"ף), דכל זה לדעת רש"י, דבעי קרקע כדי שיהא שכיח. אבל לדעת הר"ש (הובא לעיל אות ב'), דבעי קרקע כי היכי דליהוי כגבוי, נראה דלא מהני בעל כורחו, או שמכר הקרקע קודם שביעית, דבעינן דיהא לו קרקע בזמן איסור לא יגוש.

ו) [גמ', שבקיה ואתי לקמיה דר' יוחנן. אין להקשות מהא דאמרינן **בעבודה זרה** (ז.) הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר. דכבר כתבו **התוס'** (שם) **בד"ה הנשאל,** דדוקא אסר אין חבירו רשאי להתיר, אבל התיר חבירו רשאי לאסור. (י.ז.ו.)].

ז) גמ', וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. הקשה **הרשב"א,** כיון שכן, אמאי פסק **הרמב"ם** (פ"ט משמיטה ה"ו) כברייתא דסיים לו שדה בהלואתו אינו משמט. ואין לומר, דפירש דהא דאמר ר' יוחנן, היינו בשטר שכתוב בו אחריות, וכעובדא דקריביה דרב אסי, אבל סיים לו שדה לכולי עלמא אינו משמט, דעדיף טובא משטר שיש בו אחריות, וכדמשמע בברייתא דתני "ולא עוד אלא כתב לו כל נכסי אחראין" וכו'. מכל מקום כתב הרשב"א, דאין לומר כן, דהא אמרינן **בבבא מציעא** (סז:), האי משכנתא באתרא דמסלקי, שביעית משמטת. ולא עדיף סיים ממשכנתא דנחית לה השתא. ותירץ, דהרמב"ם פירש הא דסיים לו שדה, כגון שירד בה מעתה, ואוכל פירותיה ועשאה לו אפותיקי. הלכך עדיף ממשכנתא באתרא דמסלקי. אי נמי, מוקי לה באפותיקי מפורש. מיהו **הרמב"ן** כתב, דאפילו באפותיקי מפורש משמט. **והתומים** (סימן ס"ז סק"ב) תירץ, דדוקא ר' יוחנן לא רצה לעשות מעשה, משום דסבר שביעית בזמן הזה דאורייתא, אבל אנן קיימא לן דדרבנן היא, ובמילתא דרבנן סמכינן א"מדומה".

ח) גמ', ההיא בית שמאי היא דאמרי וכו'. הקשה **הריטב"א** (רבינו קרשקש), אם כן, לבית שמאי אין לך מלוה בשטר שמשמטת. ותירץ, דשטר שאין בו אחריות נכסים לבית שמאי אף על גב דכגבוי דמי, משמט, דגזירת הכתוב הוא. וכתב, **דמרש"י בד"ה העומד** נראה, דבשטר שאין בו אחריות מודו בית שמאי דלאו כגבוי דמי.

ט) תוס' ד"ה שאני משכון, בתוה"ד, ויש לומר דמסתבר ליה להש"ס וכו'. הקשה **הרשב"א,** הא טעמא דבמשכון אינו משמט, הוא משום דתפיס ליה ונגוש ועומד הוא, ואי בשעת הלואה לא קני מאי אהני לן הא דשלא בשעת הלואה קני. ועוד, הא בחצר נמי משכחת לה דקני ליה, כגון שסיים לו את השדה, כדתנן בברייתא, אי נמי בהלוהו על חצירו באתרא דלא מסלקי. לכך פירש, דר' יצחק מיירי בכל משכון ואפילו משכנו בשעת הלואתו. **והפני יהושע** תירץ, דכיון דשלא בשעת הלואה קנה לגמרי, אף דהלוה לא נתכון להקנותו לו קנין גמור, אלא שיהא בטוח בחובו. הוא הדין בשעת הלואה קנהו במשיכתו לענין שאם לא יפרענו יזכה בו למפרע, דלגוביינא שקליה. ואף דלענין חיוב אחריות לא דמי לשלא בשעת הלואה, היינו משום דבמשכנו בשעת הלואה, מסברא אין לחייבו באחריות כיון דלא קיבל עליו אחריות, דלא נטלו אלא שאם ירצה יזכה בו למפרע, וכל כמה דלא זכה ביה אין לחייבו. וכתב, דנראה דדעת **רש"י בד"ה דקני ליה** כהרשב"א, דכתב "ואם אבד חייב באחריותו", חזינן דסבר דבחיוב אחריות תליא מילתא דשביעית משמטת, והדרא קושית הרשב"א על תוס'.

דף לז ע"ב

י) רש"י ד"ה שנאמר, צריך לומר דיבור של שמיטה. [דהיינו דהוה סלקא דעתין, דכיון דמשלם מעצמו בלי תביעה, מותר לקבל ממנו. קא משמע לן "דבר", דבלא שיאמר "משמט אני" אסור.] והקשה **התוס' הרא"ש,** דלישנא דגמ' משמע ד"וזה דבר וכו'" קאי איקבל ממנו. ועוד, דלאיסורא לא בעי קרא, דממילא שמעינן דאסור לקבל הימנו דכתיב "שמוט כל בעל משה ידו". לכך פירש, דאתי ללמד אופן הקבלה, והכי פירושו, אין צריך שיאמר וישנה משמט אני, אלא סגי שיאמר פעם אחת, שנאמר "וזה דבר השמיטה". **והר"ש** (שביעית פ"י מ"ח) הוסיף דילפינן לה מ"וזה". וכתב **בחידושי חתם סופר,** דאפשר דגם רש"י סבר כן אלא משום דרצה לפרש לפי אבא בר מרתא, דלא דריש אלא "דבר" ולא "וזה". ומשום הכי סבר שאם יאמר אף על פי כן, יהיה רבה צריך לחזור ולומר משמט אני, עד עולם. והא דתנן **בשביעית** (פ"י מ"ט) דהמחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו, היינו שגורם שחברו יקיים מצות עשה, לומר משמט אני. אבל לא שיחזיר לו ממש. ועיין לקמן אות י"ב.

יא) רש"י ד"ה ותלי ליה, בתוה"ד, יתלנו על עץ. הקשה **התוס' הרא"ש,** וכן **בפסקיו** (סימן י"ט), דאם כן ביטלת תורת שמיטה. לכך פירש וכן פירשו **הרמב"ן והרשב"א בשם הערוך,** דתולה עיניו וידיו פשוטות לקבל, כדי שיתבייש הלה ויאמר ליה אף על פי כן. והכי אמרינן **בירושלמי** (מסכת שביעית פ"י ה"ג), אומר לו משמט אני בשפה רפה והימין פשוטה לקבל. **ובחידושי חתם סופר** תירץ, דכוונת רש"י דתלי ליה אחר שאמר לו אף על פי כן, ורוצה לחזור בו, דכופין אותו לקיים דיבורו, ולא אמרינן דברים אין בהם משום מחוסר אמנה, כיון דהוי מתנה מכח ההלואה.

יב) גמ', שקלינהו ואזל. כתבו **הריטב"א** (רבינו קרשקש) **ובחידושי הר"ן,** דחס ושלום לומר דלא היה מחזיר חובו לרבה, דהא קיימא לן **בשביעית** (פ"י מ"ט), המחזיר חוב לחבירו בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו. אלא היה סבור, דרבה לא יקבלם, לכך שקלינהו. וזהו דאמר לו אביי, "ואי הוי אמרת ליה וכו' מי לא הוי שקיל", דאפשר דהיה מקבל, וכיון שכן לא יצאת ידי חובתך שיהא רוח חכמים נוחה ממך וראוי שיאמר כן. ועיין לעיל אות י'.

יג) גמ' צריך שיאמר לו משמט אני. האור זרוע (הלכות ע"ז א' ק"ח) הביא שיטת **רבינו גרשון,** דהשמטת החוב נעשית מאליה. והקשה **הב"ח** (חו"מ ס"ח ל"ו) הא חזינן הכא דבעי למימר משמט אני. ותירץ, דהכא אשמועינן מצוה בעלמא. אמנם **היראים** (רע"ח) כתב, דאין החוב פוקע מאליו, אלא שהמלוה מצווה למחול החוב ולא ליגוש. ואם לא קיים המצוה, יכול הלוה לתבעו בבית דין שיכפוהו לקיים המצוה.

יד) גמ' שם. כתב **הרא"ש בפסקיו** (אות כ') דאין כותבין פרוזבול בשביעית, אף דכתיב "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וכו'", ואינה משמטת אלא בסופה. כיון דכתיב "לא יגוש את אחיו וכו' כי קרא שמיטה". דהיינו, מיד שקרא שמיטה אסור ליגוש שום חוב אף על ידי בית דין. והפרוזבול נמי נותן למלוה כוח לגבות החוב הווי נגישה. **והקרבן נתנאל** (אות א') הביא **דהרמב"ם והרמב"ן** פליגי עליה. עוד הביא **דהרדב"ז** (שו"ת ח"א ס"פ) כתב, דהרא"ש כתב כן דוקא אהלואה שלפני שמיטה, אבל הלואה שבשמיטה, התיר ליגוש בשנת השמיטה, ואסר לאחריה. ודחה דבריו וכתב דאין לחלק.

טו) גמ', נאמן אדם לומר פרוזבול היה בידי וכו'. כתבו **הרמב"ן והרשב"א,** דהוא הדין אם טען שהלוהו על מנת שלא ישמטנו בשביעית נאמן, מיגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. דנאמן אפילו לשמואל דאין כותבין פרוזבול לכתחילה. דכיון דאיכא תקנתא לא שביק התירא ואכיל איסורא, אף דאיכא למיחש שמא לא איזדקיקו ליה בי דינא, כל שכן דנאמן בהך טענה, מהאי טעמא.

טז) גמ', שם. הקשה **הרשב"א,** אמאי איצטריך רב יהודה למימר (לעיל עמוד א' ולשיטתו כרש"י שם הובא באות ד' דאיירי בחוב של אביהם) דיתומים אין צריכין פרוזבול, הא כיון דטענינן להו מאי דמצי אבוהון למיטען. נטען להו פרוזבול היה לאביהם, או הלוה על מנת שלא ישמטנו בשביעית. ותירץ, דנפקא מינה היכי דאיכא סהדי דהוו בשעת הלואה ומסהדי, דלא אתני בשעת הלואה וגם לא זזה ידם מתוך ידו עד שמת, ולא מסר דבריו ולא כתב פרוזבול.

יז) גמ', אמר אביי לעולם לפני יאוש לשום עבד ישתעבד לרבו ראשון וכו'. הקשה **הרשב"א,** אמאי האריך בלשונו לומר לשום עבד וכו', הא לא הוי קשיא אלא לשם בן חורין אמאי לא ישתעבד לרבו ראשון ולא לרבו שני. ותירץ, דאיצטריך, כי היכי דלא תימא דכיון דחיישינן דלמא ממנעי ולא פרקי, כשפדאהו לשם עבד דידיה, ישתעבד לרבו שני דאי לא ממנעי ולא פרקי, וכדהקשו **התוס' בד"ה דלמא.** קא משמע לן אביי דלא ממנעי. משום דכיון שהוא פודה לשם עבד בין כך ובין כך יפדנו, כיון דרבו הראשון נותן לו דמיו. [ודלא כתוס' דמשמע דאיירי בגוונא דאין נותן דמיו לרבו ראשון]. וכתב **המהר"ם שיף,** דאף **לרש"י** הוקשה כן, ולכך האריך **בד"ה ולשום עבד,** וכתב, או אפילו וכו', לתרץ כתירוץ הרשב"א. **ובחידושי חתם סופר** ביאר לרש"י כתוס' וביאר, דהיינו משום דמידע ידע דלא פקע שם מריה מיניה, דניכר דלא התיאש. וכיון שפדאו להשתעבד בו הוא עצמו הוי ליה גזלן, ולא שייך לומר דנתקן שהגזלן יקנה דלמא ממנע ולא גזיל.

יח) גמ', דלמא ממנעי ולא פרקי. כתב **הרשב"א,** דנראה דעת **רש"י לקמן** (לח.) **בד"ה למה לי.** דתנא קמא סבר דאין מצוה לפדות את העבדים, מיהו תקנה התקינו לפדותן שלא ישתקע ביד נכרי ויפקיענו ממצוות. וכתב, דאפשר, דאף תנא קמא סבר דמצוה לפדות העבדים כבני חורין, מדמתקני תקנתא ואפקעינהו מרבו ראשון, כי היכי דלא לימנעי מליפרקינהו. והא דאהדר להו ר' שמעון בן גמליאל כשם שמצוה וכו', לאו למימרא דלתנא קמא ליכא מצוה, אלא תנא קמא חייש דלמא טעו אינשי ואתו למימר דאין מצוה, ואמר להו רבן שמעון דכולי עלמא ידעי דאיכא מצוה.

יט) רש"י ד"ה למעשה ידיו, בתוה"ד, קנייה שבאי ביאוש. הקשה **הרשב"א,** דבגמ' משמע, דשבאי קני ליה משעת שבייה, אפילו קודם יאוש. דהא מדמי חזקה לכסף, וכשם שבכסף קנה לאלתר, אף בחזקה כן. ועוד, דמשמע דחזקה דישראל כחזקה דנכרי, וחזקה דנכרי בנכרי לאלתר היא, דהא מעמון ומואב ילפינן לה [לקמן לח.], ואין יאוש בקרקע. ועוד, דלא שייך יאוש אלא בממונו ולא בגופו כדאמרינן **בבא קמא** (סח.) ועוד, בקרא ד"וישב ממנו שבי" לא כתיב יאוש, ומשמע דמשעה ששבאו נעשה שלו. לכך פירש, דהשבאי קנאו קודם יאוש, והא דאוקי רבא לאחר יאוש לאו משום פדאו לשום עבד, ישתעבד לרבו שני. דבכהאי גוונא אפילו קודם יאוש ישתעבד, דהא קנייה משבאי. אלא משום דקתני לשם בן חורין לא ישתעבד, דקודם יאוש ישתעבד לרבו ראשון.

כ) בא"ד, שם. הקשו **הרשב"א ובחידושי הר"ן,** היאך קני ליה שבאי ביאוש, הא איהו קדים וזכי בנפשיה. ותירצו, דכיון דיאוש לא מפקע אלא קנין פירות, ועדיין צריך גט שחרור, זכה ביה שבאי. מיהו, לשמואל דסבר דהמתייאש מעבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור, כיון דביאוש נעשה ישראל גמור לא זכי ביה שבאי.

כא) תוס' ד"ה בין כך ובין כך וכו', בסוה"ד, ומיהו נוכל לומר וכו', אלא בפדאו לשם בן חורין וכו'. ופירש **הרשב"א,** דלפירוש זה, פדאו לשם עבד ישתעבד לרבו שני, ולשום בן חורין ישתעבד לרבו ראשון. וכתב, דיש שפירשו (**הרמב"ם** בפירוש המשניות), דבין כך ובין כך ישתעבד לרבו שני משום דחזקיה. והקשה, דהיאך אפשר לומר דזה שפדאו לשם בן חורין ישתעבד בו, הא לא כיוון לקנותו. **והפני יהושע** הקשה, מה הועילו חכמים בתקנתם הא יכול לשחררו. ותירץ, דלאו בדידיה קאי מילתא לשחררו, אלא על ידי רבו ראשון. (וכן כתב **התוס' רי"ד לקמן** (לח.), דקנין האיסור אצל רבו ראשון, ורבו ראשון צריך לשחררו ולהתירו בבת ישראל. ועיין שם עמוד ב' אות טז). עוד הקשה הרשב"א, אף לפירוש התוס. דאכתי איכא משום דחזקיה, דאף על פי שאינו יודע מי יפדנו, ושמא יפדוהו לשם עבד וישתעבדו בו בפרך, מכל מקום זימנין מחמת קטטה שהיה לו עם רבו מקיים בנפשו תמות נפשי עם פלשתים. לכך פירש כרש"י.

דף לח ע"א

א) גמ', עמון ומואב טהרו בסיחון. הקשה **הרשב"א,** היאך ילפינן קנין גופו מקנין קרקע, דלמא ממונו לחוד וגופו לחוד. דאי לא תימא הכי, כי איבעיא לן הם מהם למעשה ידיו מנלן, ומייתי לה מקל וחומר מישראל. אמאי לא מייתי לה מקל וחומר מעמון ומואב, דכיון דבחזקה קונה, כל שכן בכספא. ותירץ, דמעיקרא דמספקא לן אי קונה גופו כלל ואפילו למעשה ידיו, ליכא למילף גופו מממונו, אבל לבתר דילפינן מקל וחומר דישראל לגופו קונה, אלמא גופו כממונו, יליף לענין חזקה גופו מממונו.

ב) רש"י ד"ה בחזקה, בתוה"ד, וקנאו בחזקת יאוש וכו'. הקשה **הפני יהושע,** הא היכא דבאיסורא אתי לידיה, יאוש כדי לא קני. ובשלמא הא דעבד זכה בעצמו, היינו משום דאיכא יאוש ושינוי רשות, מה שאין כן השבאי. ועיין באות הבאה מה שכתב **הקצות החושן** ולפי זה תירץ קושית הפני יהושע. דחזקה דודאי קונה לכולי עלמא במקח, מהני אפילו היכא דבאיסורא אתי לידיה.

ג) רש"י ד"ה בחזקה, בתוה"ד, כשהפקירו רבו כשנתיאש ממנו. **הקצות החושן** (סימן שס"א סק"א) דייק מדבריו דיאוש מטעם הפקר. ופליג **אתוס' בבבא קמא** (סו. **ד"ה כיון דבאיסורא),** שכתבו, דיאוש אינו מטעם הפקר, דאי משום הפקר אם כן באיסורא אתי לידיה מאי טעמא לא קני. וכתב דבעינן לישב לרש"י קושית התוס', ולהבין לתוס' דיאוש אינו מתורת הפקר, כיון דעל כל פנים יאוש קנין הוא, מאי שנא אי בהיתרא אי באיסורא. וביאר על פי מה שכתבו **התוס' בעבודה זרה** (עא:) **ד"ה ומאי,** דעל מנת שיקנה בגזל בעינן שיועיל מעשה הקנין לקנות במקח, משום דלא דמי למציאה ומתנה דבהיתרא אתי לידי. וכיון דקיימא לן כר' יוחנן, דאית ליה, דבר תורה מעות קונות ולא משיכה. הא דזוכין בהפקר וביאוש במשיכה בלא מעות, היינו משום דבמציאה ומתנה דליכא דמים משיכה קונה. אבל היכא דבאיסורא אתי לידיה לא קני במשיכה, כיון דאינו קונה במקח.

ד) תוס' ד"ה אבל בחזקה, בתוה"ד, וקשה דאפילו ישראל וכו' עבד עברי. ותירץ **הרשב"א,** דמדכתב **רש"י בד"ה עובד כוכבים מישראל,** כגון עבד זה דשייך במצות, משמע דנקט, דשמעתין לאו בעבד עברי איירי, אלא בעבד כנעני הנקנה לישראל בחזקה דהלבישו והנעילו. אמנם כתב, דיותר משמע כרבינו תם, דמשמע, דמשום דאמרינן דהם קונים בכספא בין מהם בין מישראל, חזר ושאל אי קונים כן אף בחזקה, אלמא ישראל דחזקה כישראל דכספא, ומה התם ישראל גמור אף כאן ישראל גמור. **והר"ן** (כ. מדפי הרי"ף), גרס ברש"י, ולא בחזקה שעבד כנעני וכו', (כמו שהביא **בהגהות הב"ח** אות א), ולדבריו לא קשיא קושית התוס', דאדרבה רש"י כתב דאין מועיל כאן חזקה דהנעילו וכו'.

ה) תוס' ד"ה דכתיב וישב, בסוה"ד, ולהכי מייתי לעיל מדריש לקיש וכו'. הקשה **המהרש"א,** אכתי לא הוי ליה לאתויי אלא הא דטהרו בסיחון וישראל מנלן דכתיב "וישב וכו'". ותירץ, דאף על גב דמ"טהרו בסיחון" נילף דעובד כוכבים קונה עובד כוכבים בחזקה, לא הוי ילפינן מ"וישב ממנו" דעכו"ם קונה ישראל בחזקה. אבל השתא דמייתי מדריש לקיש דלענין כסף אין חילוק בין עכו"ם לעכו"ם, בין עכו"ם לישראל, אית לן נמי למידרש מ"וישב ממנו שבי" דאין חילוק בין עכו"ם לעכו"ם, בין עכו"ם לישראל לענין חזקה.

ו) גמ', שמואל לטעמיה וכו' המפקיר עבדו וכו'. הקשה **הפני יהושע,** בשלמא לפירוש **רש"י** (הובא לעיל לז: אות י"ח), דשבאי לא קני ליה אלא ביאוש, ויאוש היינו מטעם הפקר, אתי שפיר, דמשעה שנתיאש היה העבד בלא שום אדון, ונעשה מיד בן חורין, ותו לא זכה בו השבאי. אבל לדעת **הרשב"א** (הובא שם), דשבאי קני אף קודם יאוש בחזקת כיבוש מלחמה, וכן דעת **התוס' בד"ה אבל,** נמצא, דלעולם לא היה העבד ברשות עצמו דלעולם רשות רבו עליו דהיינו מרבו ראשון לשבאי ומשבאי לרבו שני, ומאי מהני בו יאוש. וכתב, דעל כרחך צריך לומר, דלשיטתם סובר שמואל דשבאי לא קני ליה, ולית ליה הא דרבא, וכן כתב הרשב"א להדיא, וזה דוחק גדול דהא ילפינן מקרא ד"וישב ממנו שבי".

ז) גמ', המפקיר עבדו יצא לחירות וכו'. הקשה **הרשב"א,** הא גט שחרור ילפינן "לה לה" מגט אשה, ואשה אינה מתגרשת ביאוש בעלים ובהפקר. ותירץ, דסבר שמואל דדוקא דיני גט ילפינן מאשה, אבל דיני עבד לא ילפינן מאשה כדחזינן דעבד יוצא בכסף ואשה אינה יוצאה, ואף רב ור' יוחנן סברי הכי, אלא דסברי דאף לענין זה גמרינן עבד מאשה שאין יוצא ביאוש והפקר.

ח) תוס' ד"ה ואינהו סבור, בתוה"ד, וסברי כרבא דלעיל וכו'. הקשה **המהרש"ל,** אם כן, היאך שלחו ליה אפילו כרבנן סבירא לך אנן לשום אמהתא וכו', הא אליבא דרבנן הוי שלהם ולא היו נותנים לו במתנה כדכתבו התוס'. ותירץ, דהם סוברים כרבן שמעון בן גמליאל, ולשיטתם אינה שלהם, ולא שלחו לו "אפילו כרבנן וכו'", אלא שלא יסבור שפדאוה לשום בת חורין, וכן תירץ **המהרש"א. והקרני ראם** (אות ה') תירץ, דאף לרבנן דסברי דישתעבד לרבו שני, היינו דוקא בפרקינהו סתמא, אבל אם היה בדעתו שיפרקנו להשתעבד לרבו ראשון, פשיטא דישתעבד בו בעצמו.

ט) בא"ד, שם. ותירץ **הרשב"א,** דכיון דאמרו ליה דאנן לשום אמהתא סתם פרקינן לה, אי אפשר להם לסבור כרבא. דהא דאמר רבא לאחר יאוש ישתעבד לרבו ראשון, היינו דוקא בפדאוה לשום עבדות בפירוש לעבדות שלהם, או לבעלים הראשונים. אבל בפדאוה סתם, כיון דלאחר יאוש הוא, אין אדם משתעבד בה.

י) גמ', שדר לה גיטא דחירותא. הקשה **בחידושי הגרע"א,** אמאי חל ההקדש, הא אין ביד בית דין להוציאו מהעובד כוכבים, וקיימא לן **בבבא מציעא** (ו:) דממון שאי אתה יכול להוציאו בדינים אי אתה יכול להקדישו.

יא) גמ', הוה כייפנא ליה למרה וכו'. ביאר **המאירי,** דהיינו כפייה בדברים או על ידי שיתן דמיה. וכתב, דיש שלמדו מכאן, דאפילו רבו צריך לדמיו, והוא נותן לו דמי כספו שנתנו לו אחרים על מנת שאין לרבו רשות בו, לא ישחררנו, אלא ימכרנו לאחר, שאין קבלת הדמים מהעבד כמכירה לאחר. וכתב, דאין נראה כן דבודאי היכי שנותן דמיו מותר, דלא אסרו אלא בחנם על הדרך שאסרו בז' עממין ליתן להם מתנת חינם. [וכן כתב **בחידושי הר"ן** בעמוד ב' דלכן שרי במצוה דהוי כנותן דמיו]. והכא הכי פירשו, דכיון דאמר שמואל דעובר בעשה, אין לאדם להשתדל בשחרורו בשום צד.

יב) תוס' ד"ה כל, בתוה"ד, כיון דאין היורשין רשאין להשתעבד בה משום מצוה לקיים דברי המת. **המחנה אפרים** (זכיה ומתנה כ"ט) פירש כוונתם, דדין מצוה לקיים וכו' עביד זכיה משעת מיתה, ויצא מיד לחירות. ולא דלא יצא לחירות, ומשום דאינם רשאים להשתעבד בה, מדינא דמצוה לקיים דברי המת לא קרינן בה לעולם בהם תעבודו. דמוכח ממה שכתבו **לקמן** (מ.) **בד"ה אותו,** דאית להו הכי. [ולכאורה ממסקנא דגמ' (שם) דמייתי רבינא ראיה מדברי ר' דימי א"ר יוחנן לההיא דסקרתא. נראה דנפקא הממון. דאי הווי משום מצוה לקיים וכו' ליכא הוכחה. (א.ר.)]

דף לח ע"ב

יג) גמ', מיתבי מעשה בר' אליעזר וכו'. כתב **הפני יהושע,** דאף דבסמוך קאמר ר' אליעזר גופיה דלעולם בהם תעבודו חובה, לא קשיא אגופיה. דאפשר, דהא דקאמר חובה, היינו בעודו תחתיו שאסור למחול לו השיעבוד. אבל לשחררו שרי, כיון שמכניסו תחת כנפי השכינה. מה שאין כן לשמואל דאמר להדיא כל המשחרר וכו' קשה. עוד כתב, דאפשר, דהא דפשיטא ליה לשמואל דקרא מיירי אף במשחרר, היינו לשיטתו, דאף בהפקעת השיעבוד גרידא הוי ליה משוחרר, כיון שאין רשות לרבו עליו. והקשה, כיון שכן היאך סבירא לן דעובר בעשה הא לא קיימא לן כשמואל, ומנלן דאסר קרא לשחררו. **ובחידושי חתם סופר** הקשה, דהא עיקר קפידא דקרא הוא "והתנחלתם לבניכם אחריכם", והיאך סלקא דעתך דלשחרר שרי. לכך פירש, דסלקא דעתך, דר' אליעזר לטעמיה דשמותי הוא, ובית שמאי סברי **לקמן** (צ.), דלא יגרש אלא אם כן מצא דבר ערוה, והוא הדין לא ישחרר אלא אם כן איכא מילתא דאיסורא או דבר מצוה, דהא ילפינן "לה לה". אבל אשמואל דסבר כבית הלל דשרי לגרש בלא דבר ערוה, ואפילו הכי המשחרר עובר בעשה, קשה.

יד) גמ', מצוה שאני. הקשה **הרמב"ן,** וכי מפני מצוה להתפלל בצבור נדחה עשה שבתורה. ותירץ, דאפשר דלא אסרה תורה לשחררו אלא משום "לא תחנם" שענינו ליתן מתנת חינם, וכשנותן דמי עצמו, או לצורך מצוה, דהרב ליכא חנינה. והקשה **הרשב"א,** הא אפילו לגר אוכל נבילות שרי ליתן מתנת חינם, וכל שכן לעבד כנעני שקיבל עליו כל המצוות כישראל. לכך פירש, דהכא "דמצוה דרבים" שאני וכן גרסת הגמ' **בברכות** (מז:), וכן בההיא שפחה דלאפרושי רבים מאיסורא שאני.

טו) גמ' שם. התוס' הרא"ש ברכות (מז:) כתב, לגירסת הגמ' שם "מצוה דרבים שאני". דאלים עשה דרבים דכתיב "ונקדשתי בתוך בני ישראל" דהיינו עשה דמקדשין את השם ברבים, <u>ואפילו הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו</u>, שלא מצינו לו עיקר מן התורה, דחי עשה דיחיד. **והגרע"א** (בגליון הש"ס) ציין **לתוס' פסחים** (נט.) **ד"ה אתי,** שהר"י הוכיח מסוגיין, דדוקא בלא תעשה דחמיר בענין בעידנא דמיעקר לאו דלקיים עשה, אבל עשה דחמיר, דחי עשה הקל, אפילו לא מקיים עשה חמור בעידנא דקא עבר אעשה הקל.

טז) גמ', בהני תלת מילי נחתי וכו'. ביאר **בחידושי חתם סופר,** דנקט הני, משום, דאמרינן **בשבת** (קיט.), דעשירים שבארץ ישראל זוכים בזכות שמעשרין, דהוא מצות עשה להחיות הלוי והעני, ואלו מרחמים על אכזרים ועוברים א"לא תחנם". ועשירים שבבבל זוכים על שמכבדים התורה, ואלו מבזין התורה, לקבוע סעודה בעידן בי מדרשא. ושבשאר ארצות זוכין בזכות שמכבדין השבת, ואלו מסיירי נכסי בשבת, או קובעין סעודה בערב שבת, ולא יאכלו סעודת שבת לתיאבון.

יז) גמ', אחת קבעה סעודתה בשבת. הקשה **הבן יהוידע,** אמאי לא מנה רבא לתרוויהו ויהיו ד' מילי. ותירץ, דאותה משפחה שהיו קובעים בערב שבת, לא אשתכח עוד כוותיהו. מה שאין כן מנהג המשפחה שהיו קובעים בשבת אשתכח בכמה זמנים, להכי מנה להו.

יח) תוס' ד"ה גופיה לא, בתוה"ד, ומיהו קשה וכו'. **והרשב"א** הקשה, אמאי אין גופו קדוש עד שיפדה, דמאי שנא מבהמה טמאה דקדושה עד שתפדה. ועוד, מאי פריך ממקדיש נכסיו והיו בהם עבדים דקדישי לדמיהן, התם היינו משום דלא הקדישן בפני עצמן אלא בכלל נכסיו, דאין לומר דלמיהוי עם קדוש קאמר. ועוד, אי אין הקדש קונה לגופו, היאך הקונים שבאו מכח הגזברים זוכים בגופו ומוציאים אותם לחירות. לכך פירש כתוס'. **והרמב"ן** תירץ קושיא ג', דאפשר, דהבעלים נתנו רשות לאחרונים מאחר שנסתלק רשותן מעליו, כדמצינו גבי מוכר עבדו לגוי ומכרו לישראל שהישראל קונה בו קנין הגוף ומשחררו. והיינו דלא **כהתוס' רי"ד** (לעיל לז: אות יט), דכתב דקנין האיסור אצל רבו ראשון, ורבו ראשון צריך לשחררו ולהתירו בבת ישראל.

יט) בא"ד, ועוד מאי קפריך מלשון חרם וכו'. **והמאירי** תירץ, דאף בחרם אפשר לפרש שיהא עליו כחרם, שלא יוכל להשתעבד בו. **והפני יהושע** תירץ, דקאי אמאי דקאמר רב דאין קדוש לגופו, דפירש **רש"י בד"ה גופיה,** דמשום דאינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית, ופריך מקרא ד"אך כל חרם" דחזינן דשייך קדושת בדק הבית בדיעבד לענין חרם, וקדוש קדושת הגוף דאסור בהנאה, ומועלין בו כדין כל חרם עד שבא ליד כהן, או שנפדה מיד הגזבר, ואם כן במקדיש נמי נימא הכי.

כ) בא"ד, בסוה"ד, מאי עבידתיהו דאותו שהקדישו וכו'. הקשה **המהרש"א,** אמאי לא ימכרוהו הגזברים, הא לדמי קדוש לימכר. וביאר, דיש בעבד ממון ואיסורא, והשתא אף אם ימכרנו הגזבר, מכל מקום באיסורא דיוצא לחירות בגט מאי עבידתיהו, ופשיטא דאין יוצאין לחירות על ידיהם וכן על ידי אחרים, דהרי לא נקנה להם אלא הממון שבהם, ולהפקיע לאיסורא בענין לרבו ראשון שיפדנו ויהא גם הממון שלו, דכל זמן שאינו שלו אין יכול להפקיע האיסור. וכתב **הקרני ראם** (אות), דאף על גב **דלקמן** (לט.) גבי מפקיר עבדו איכא מאן דאמר דיכול לשחרר האיסור גרידא, הכא לכולי עלמא אין יכול, כיון דהקנין ממון יש לאחר.

כא) גמ', תא שמע אך כל חרם. הקשה **המאירי,** מאי פריך מחרם הא סתם חרמים לכהנים, וודאי ראוי לומר שיהא גופן קנוי לכהן כאילו נתנוהו לו. ותירץ, דמכל מקום ריבויא דקרא דמרבי עבדים, מיירי אף בחרמי בדק הבית, כדכתיב בסיפיה "כל חרם קודש קדשים הוא".

כב) תוס' ד"ה אין הגזברים, בתוה"ד, דסברי דקא מזלזלי. **והרמב"ן בשם הראב"ד** פירש, דתנא קמא סבר כר' עקיבא **לקמן** (לט:), דאין כסף גומר בו, ואין הגזברים רשאים לכתוב גט שחרור שאינה אלא מתנה, ואינם אלא אפוטרופסים וכדפירשו התוס', ורבי לטעמיה דסבר דכסף גומר בו, וכיון שכן רשאים למוכרו לעצמו בין דרך מקח בין דרך פדיון, שאינו אלא כפודה הקדש מבדק הבית. [ולא כדפירש **רש"י בד"ה מפני** דבעי דוקא דרך מקח].

דף לט ע"א

א) גמ', הא מני ר' מאיר היא דאמר וכו'. הקשה **בחידושי הר"ן,** נימא דליהוי עם קדוש קאמר, דלא הוציא דבריו לבטלה. ותירץ, דסבר רבי מאיר, דמדאמר לשון הקדש ולא אמר לשון שחרור, לא הוציא לשון הקדש עליו לבטלה, ודמיו עליו קאמר. והקשה, נימא דהקדישו לדמיו, דלישנא משמע הכי טפי. ותירץ, דכיון דמשום שאין אדם מוציא דבריו לבטלה אסרינן, אין לך בו אלא פחות שבהקדשות, והיינו דמיו עלי. ועוד תירץ, דליפות כח הקדש דיינינן הכי, שאם ימות חייב באחריותו. **והריטב"א** (רבינו קרשקש) תירץ, דלא אמרינן דהקדישו לדמיו, כי היכי דיהא מקדיש עצמו ומקדיש עבדו שוין. **והפני יהושע** תירץ, דמשמע בגמ', דאף ר' מאיר אית ליה סברא דרב, דלמהוי עם קדוש קאמר. אלא דסבר, דכיון דלא שייך עליה לשון הקדש, מיחזי כמוציא דבריו לבטלה. לכך ליכא למימר דהקדישו לדמיו, דאי נימא דלשון קדושה אגוף העבד, יצא לחירות, דהוי כמתפיש תמימים לבדק הבית.

ב) גמ', לימא כתנאי המקדיש עבדו וכו'. הקשה **הפני יהושע,** דהוי ליה לאקשויי דדילמא לכולי עלמא לית להו דרב, ופליגי, דמר סבר דקדוש לגופו או לדמיו לימכר, כברייתא דגיזברין, ולכך מועלין בו. ומר סבר, דהוי ליה כאומר דמיו עלי, כברייתא דעושה ואוכל, ולכך אין מועלין בו. עוד הקשה, דלימא הני תנאי כתנאי דגיזברין וברייתא דעושה ואוכל כדבסמוך. ותירץ, דאי פליגי אי קדוש או לא, על כרחך בדרב פליגי, דאי לא, היאך קפסיק ותני המקדיש עבדו אין מועלין בו, הא אי יקדישו בפירוש לדמיו לימכר ודאי מועלין בו, אלא על כרחך מאן דאמר אין מועלין, סבר כרב דאי אפשר להקדיש עבד, לא לגופו ולא לדמיו, אפילו יפרש.

ג) גמ', אי הכי אדמיפלגי בשערו וכו'. כתב **הרשב"א,** דהאי "אי הכי" אינו כרוב "אי הכי" שבש"ס, דהא אפילו אם תמצא לומר דבדרב פליגי אי קדיש אי לא קדיש, אכתי תקשי ליה אדמיפלגי בשערו ליפלגו בגופו. וכתב, דיש שאין גורסים "אי הכי". **והתוס' הרא"ש** כתב, דאי פליגי בדרב ניחא, דנקיט שערו לרבותא דאפילו שערו קדוש, אבל השתא דסבירא לן דחשיב מטלטלי, קשה, לישמעינן רבותא טפי, דאפילו גופו חשיב כמטלטלי. **והריטב"א** (רבינו קרשקש) כתב, דנקט שערו, משום דגופו אינו קדוש דכמקרקעי דמי. וכן תירץ **הפני יהושע.**

ד) גמ', המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור. כתב **בשו"ת הרידב"ז** (ח"ב סימן תקצ"ח) דמדויק **בירושלמי** (פ"ד ה"ד), דהמפקיר שפחתו, דיצאה לחירות לענין קנין הממון, וצריכה גט שחרור לענין קנין האיסור. אי יש לה ולדות מעתה, שלה הם, וצריכה היא לתת לה גט שחרור, לעשותם בני חורין גמורים. וכתב **הגליוני הש"ס,** דעבד שהופקר שישא שפחה מופקרת, הולדות לאב. וכתב, **דמפסקי תוס' בסוטה** (פסק נא), נראה, דהם עבדים גמורים, דכתבו, דהיוצא משום יאוש, בניו עבדים. ומשום הכי אף כי מלך הורדוס בניו עבדים. וכתב **הגליוני הש"ס,** דאפשר דהוו עבדים לאביהם. [אמנם הפסקי תוס', ציין דבר זה **מהתוס' ביבמות** (מה:) **בד"ה כיון.** והתם משמע דעבדים לחשמונאי. ועוד קשה, דהתוס' שם איירי אליבא דשמואל דאין צריך גט שחרור. ואמרינן שם, דלשמואל צריך לומר דלא נתייאשו הבעלים כלל. (י.ז.ו.)].

ה) גמ', איתיביה רבי אבא לעולא גר שמת וכו'. כתב **הפני יהושע,** דהטעם דפריך דוקא לעולא, ולא פריך לאמוראי דאמרו לעיל משמיה דרב דהמפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור. משום, דאיכא למימר דהא דמצריך רב גט שחרור היינו מדרבנן, שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, דדרשא זו דמפקיר עבדו אינה פשוטה לכל אדם, והכא בגר שמת כיון דליכא האי חששא, ועוד דליכא תקנתא אחריתי, לא גזור רבנן. מה שאין כן אליבא דר' יוחנן, אמרינן בעמוד ב' גבי נתיאשתי מפלוני עבדי, דצריך שחרור מדאורייתא דגמר לה לה מאשה, לכך פריך שפיר.

ו) תוס' ד"ה קטנים כל המחזיק, בתוה"ד, ואם תאמר בפרק לולב וערבה וכו'. **ורש"י בסוכה** (מו:) **בד"ה מקנא** כתב, דקני מדרבנן מפני דרכי שלום. וכתב **הפני יהושע,** דהתוס' מיענו בפירושו, משום דמשמע להו, דלא שייך דרכי שלום בכהאי גוונא, כיון שלא הקנו לו מעיקרא אלא על מנת לצאת בו, ואמאי לא מקנה בחזרה, כיון שברצון החזירו למי שנתנו לו.

ז) בא"ד, בסוה"ד, ויש לומר דדעת אחרת מקנה אותן שאני. הקשה **הש"ך** (חושן משפט סימן רמ"ג סק"ו), הא לא מצינו להאי חילוקא אלא לענין חצר אי בעינן עומד בצד חצירו או לא, אבל לענין קטן מינה להו לתוס' להאי חילוקא. לכך כתב, דבקטן שהגיע לצרור וזורקו זוכה לעצמו בכל ענין. **והפני יהושע** תירץ, דכיון דמהני דעת אחרת מקנה בחצר אף אם אינו עומד בצדו, כל שכן דמהני בקטן שיש בו דעת ולא גרע יד דידיה מחצר.

ח) תוס' ד"ה אלמה אמר, בסוה"ד, ולהכי נמי לא מצי וכו' מדרבנן דאבא שאול. הקשה **המהרש"א,** אמאי נקטו רבנן דאבא שאול, הא מאבא שאול נמי מצי למיפרך מהא דאמר דגדולים קנו עצמן בני חורין. (אמנם **המהרש"ל** הגיה "אַבא שאול"). ועוד קשה, אף על גב דר' יוחנן רביה, דלמא ר' יוחנן גופיה מוקים להך ברייתא כהך תנא דאית ליה דשמואל, ור' יוחנן גופיה סבר דאין לו תקנה. ועוד קשה, דמילתא דר' יוחנן גופיה מתרץ אמימר לקמן, דצריך ואין לו תקנה. ותירץ, דהמקשה סמך עצמו אמאי דפסק ר' יוחנן גופיה לקמן כרבנן דאבא שאול, ולכך ליכא למימר דסברי כתנא דאית ליה דשמואל, ולכך פריך דוקא מרבנן.

ט) גמ', דאמימר קשיא. כתב **בחידושי חתם סופר,** דכל "קשיא" יש לו תירוץ, אלא שנראה למסדר הש"ס דאפשר לתרץ בקושי. והתירוץ הוא, דיש לומר, דדוקא גבי גר

יוצא לחירות, כיון דהמיתה כורת ומתיר לגמרי בין הממון בין האיסור, בלי סיוע דבר אחר, כמיתה באישות. מה שאין כן במפקיר עבדו, שנפקע הממון על ידי ההפקר והאיסור על ידי מיתה, ולולי ההפקר שקדם לא היתה המיתה מתרת דכתיב "והתנחלתם".

דף לט ע"ב

י) גמ', נתייאשתי מפלוני עבדי וכו' אין לו תקנה. הקשה **הקצות החושן** (סימן רנ"ט סק"א), לדעת **הרמב"ן בבבא מציעא** (במלחמות יד: מדפי הרי"ף), דהמוצא אבידה לאחר שהגביה לה אין קונה אותה ביאוש, מפני שידו כיד הבעלים ואין מועיל יאוש ברשות בעלים, היכי מהני הכא יאוש, הא עבד חשוב לעולם ברשותו דיד עבד כיד רבו. ותירץ, דדוקא התם לא מהני יאוש ברשות בעלים, משום דהשומר אינו מתיאש, וכיון שהאבדה ברשותו הוא שצריך להתייאש. מה שאין כן הכא אין אדם שומר לו העבד. **והנתיבות** (שם סק"א) תירץ, דדוקא במשתמר לדעת בעלים לא מהני יאוש משום דאינה אבידה, והכא אינו משתמר לבעלים.

יא) רש"י ד"ה מה אשה, בסוה"ד, עד שיתן גט. **התוס' הרא"ש,** דייק מדבריו, דהא דמקשה הגמרא "מאי טעמא דרבי", היינו שלא יצטרך שטר. והקשה, דהא שמואל מצריך קרא למילף שיטתו דהמפקיר עבדו יצא לחירות דכתיב "עבד איש וכו'", אלמא אי לאו קרא, מסברא צריך גט שחרור, וקרא לרבי למה לי. לכך פירש, מאי טעמא דרבי דיש לו תקנה בשטר, ולא אמרינן דכיון דליכא גביה אלא איסורא, לא מצי מקני ליה, כדאמימר. ומשני, ילוף "לה לה" מאשה, דמהני בה שטרא אף דהווי איסורא. **והפני יהושע** תירץ, דודאי בלאו דרשא דעבד איש נמי הוי לן למימר מסברא דהפקר מהני לענין שחרור, דכיון דגלי קרא דיוצא בכסף, אלמא דעניני עבד בממונא תליא. ומשום הכי איצטריך לרבי לאתויי מגזירה שוה ד"לה לה" דלא מהני, והא דאיצטריך לשמואל למילף מקרא ד"עבד איש וכו'", היינו דלא נילף מהגזירה שוה.

יב) רש"י ד"ה וקא דייקת, דכיון דרבי מאשה ילוף לא איירי רבי וכו. הקשה **הרשב"א,** הא כולי עלמא גמרי גזירה שוה "לה לה" מאשה, וגט שחרור ודאי גמרינן מאשה. לכך פירש, דדייק מהא דאמר רבי דאין העבד כאשה משום דאין קונה עצמו כהפקר, וכיון דזכות האדון גדול על העבד כזכות האיש על אשתו, אף אנו נאמר כאשה דאיסורא ולא ממונא.

יג) תוס' ד"ה מה אשה, ואם תאמר היאך עבד וכו'. הקשה **בחידושי חתם סופר,** הא שטר להפקעת ממון לא צריך קרא דמהני, דהא בכל מקום מהני, ולא חידש הכתוב אלא שיועיל שטר להפקעת האיסור. ועוד, דאי לאו הפקעת האיסור, גם הממון לא הוה מפקיע דאין לעבד יד לזכות, אבל השתא גיטו וידו באין כאחד. וכתב, דצריך לדחוק, דקשיא לתוס' דאף על גב דבעלמא שטר קונה ממון, הכא דאיכא גזירה שוה לא יועיל לממון אלא לאיסורא.

יד) גמ', אלא משום דהוה ליה כליו של מקנה. הקשו **האמרי משה** (סימן כ"ה ד') **והאחיעזר** (ח"א סימן כ"ח י"א), הא אף למאן דאמר דמהני בכליו של מקנה הכא לא יהני. דכתב **הקצות החושן** (סימן ר' סק"ה), דרק בגט דסגי בנתינה אמרינן גיטו וידו באין כאחד, אבל לקנות בשטר קנין לא אמרינן דבאין כאחד, והכא, דבעינן שתקנה הכלי בחליפין היאך תִקנה, הא ידה כיד רבה. ותירץ **האמרי משה,** דאף דקנה רבו, מכל מקום העבד זוכה מקמיה, והרב זוכה אחר כך מהעבד. **והאחיעזר** תירץ, דבקנין סודר אין צריך לקנות הסודר, ומשקיבלה הכומתא איכא קנין סודר. **והקהילות יעקב** (סימן ח, ג') תירץ, דלמאן דאמר בכליו של מקנה אמרינן **בבבא מציעא** (מז.), דבההוא הנאה דמקבל מיניה גמר ומקנה ליה, ואם כן הוא הדין הכא אף על גב דלא זכתה, מכל מקום כיון שקיבל המתנה נהנה הנותן, ואיכא קנין חליפין.

טו) תוס' ד"ה אמר להן, בסוה"ד, ולא שייך להזכיר כאן מתנת שכיב מרע. ותירץ **התפארת יעקב,** דכוונת רש"י, דאי היה מצוה מחמת מיתה שתקנה עצמה במתנה שכיב מרע הוי מהני, דמצוה מחמת מיתה לא בעי קנין, והכא שאני דלא ציוה לבניו רק היה מתכוין דבקנין זה תהא משוחררת.

טז) תוס' ד"ה משום דהוה, בתוה"ד, זוכה עצמה בחליפין. **כתב הרמב"ן בשם הר"ח** דאף על פי כן אינה קונה עצמה השפחה בחליפין, אלא צריכה נמי גט חירות. אף דמפורש בקדושין שהעבד נקנה בחליפין כענין מקח וממכר. וביאר דלדבריו הכי קאמר, לא עשה ולא כלום אף להוציאה מידי שעבוד. אבל בכליו של קונה יצתה מידי שעבוד וצריכה גט חירות. אמנם דייק מדברי **הרמב"ם** (פ"ה מעבדים ה"א), שאינו קונה עצמו בחליפין כלל. ופירש, דהכא איירי לענין קנין ממון, ונקט כליו משום דאיירי בכלי. והאי דטעה סבר שיועיל מדין הילך מנה ואתקדש אני לך. וליתה אלא באדם חשוב, ובההיא הנאה דקא מקבל מתנה מיניה. והא דקאמר, היינו משום דהיה כספו של מקנה, הא אי שדא ליה אחר, קנתה עצמה מתורת דמים דהיינו כסף. ועיין באות הבאה.

יז) בא"ד, דחליפין דמו לכסף וכו'. כתב **הרש"ש,** דתוס' הכא אזלי בשיטת **רש"י בקידושין** (ג':) **בד"ה לא מהניא,** דאין אשה מתקדשת בחליפין, משום דמהני בפחות משוה פרוטה וגנאי לה להתקדש בפחות משוה פרוטה, ולעבד אינו גנאי אמנם **התוס' שם** (ג.) **בד"ה ואשה** פירשו **בשם רבינו תם,** דלא מהני, משום דאינו מדין כסף ואין ללמדו מקנין כסף, ולפי זה הוא הדין בעבד. **ובחידושי הגרע"א** הקשה, דהוא סתירה בתוס'. [**והרשב"א** הביא שתי שיטות בתוס'].

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45
בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה שלאבן וכו'...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net
http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124